

Ongedwongen reflecteren

Onderzoek naar manieren om reflectiedwang te verminderen

DENK
GROTER
fontys.nl

Naam: Amanda Verzijlenberg
Studentnummer: 2108702

In opdracht van:

Fontys Hogeschool Sociale Studies
Ds. Th. Fliednerstraat 2
5631 BN Eindhoven

Contactpersoon bij de opdrachtgever:

Mw. E. Verkooijen
Afdeling: Sociale Studies, SPH
E-mailadres: e.verkooijen@fontys.nl

Student:

Amanda Verzijlenberg
Piuslaan 36
5614 CM Eindhoven
Studentnummer: 2108702
E-mailadres: a.verzijlenberg@student.fontys.nl

Opleiding:

Toegepaste Psychologie
Rachelsmolen 1
5612 MA Eindhoven

Onder begeleiding van:

Mw. T. Kertzman

Voorwoord

Reflecteren vraagt om verder na te denken en stil te staan bij je handelwijze. Op deze manier zou de ontwikkeling van persoonlijkheid en professionaliteit worden bevorderd, maar zouden studenten vooral zelfbewuster moeten worden. Reflectie gaat niet alleen over kijken naar wat er is gebeurd en wat de reactie hierop was, maar ook naar wat er verbeterd kan worden. Er wordt bij reflectieopdrachten gevraagd om in de breedte en in de diepte na te denken over een situatie. Zo wordt de belevingswereld van de student groter. En laat het nieuwe motto van Fontys nou net 'Denk Groter' zijn. Hiermee wordt in eerste instantie bedoeld dat Fontys samen met de student uitdagingen durft aan te gaan, de student te stimuleren om meer te willen en groter te denken, maar is ook zeker van toepassing op dit onderzoek. Om deze reden is het motto gebruikt op de kaft van dit onderzoek.

Voor u ligt mijn scriptie als resultaat van een onderzoek naar wat studenten intrinsiek motiveert, dus voor zichzelf, te reflecteren. Dit onderzoek is uitgevoerd als afsluiting van de opleiding Toegepaste Psychologie Fontys te Eindhoven en was in opdracht van Sociale Studies Fontys te Eindhoven. Tijdens de zoektocht naar een afstudeeronderwerp wilde ik binnen het werkveld van loopbaanbegeleiding een actueel onderwerp onderzoeken. Na een voorstel van onderzoek naar verschillende instituten binnen Fontys te hebben gestuurd, was Sociale Studies de eerste die enthousiast reageerde. Ik wil daarom allereerst het instituut Sociale Studies bedanken voor de mogelijkheid om dit onderzoek uit te voeren. Met speciale dank aan Joyce van der Putten, die als eerste het nut van mijn onderzoeksonderwerp in zag en er een kritische blik op heeft gegeven. Natuurlijk veel dank aan Ellen Verkooijen, zij heeft mij niet alleen als opdrachtgever aangestuurd, maar ook meegedacht, advies gegeven, begeleid en ondersteund gedurende het hele onderzoeksproces. Dank aan Patty de Laat, Carmen Schaken, Annemarie Heuver, Monique van den Hout en Bienne Janssen, studieloopbaanbegeleiders Sociale Studies, en aan alle studenten die mee wilden werken aan mijn onderzoek, voor het tonen van interesse en belang van het onderzoek door onder andere tijd vrij te maken tijdens lesuren.

Ik wil Tanny Kertzman bedanken voor de begeleiding vanuit de opleiding over het onderzoek en opbeurende woorden wanneer ik onzeker was over mijn keuzes. Verder wil ik studiegenote Reyhan Yarangümeli bedanken voor haar motiverende steun en het geven van een kritische mening. Ook dank aan mijn intervisie groep voor hun mening en het delen van ervaringen en aan mijn familie en vrienden voor het geven van vertrouwen. Tot slot wil ik mijn waardering uitspreken voor Tom Luken die mij heeft geholpen bij het bedenken van een actueel afstudeeronderwerp en interesse heeft getoond in het verloop van het onderzoek.

Amanda Verzijlberg
Eindhoven, december 2011

Samenvatting

Reflecteren in het HBO is een onderwerp waarover gediscussieerd wordt binnen het werkveld van loopbaanbegeleiding. Het blijkt dat studenten reflectiedwang ervaren door te reflecteren voor een beoordeling in plaats van voor zichzelf. Hierdoor wordt het doel van reflecteren niet behaald. De docenten van Sociale Studies Fontys te Eindhoven vragen zich af hoe ze hun tweedejaars studenten kunnen motiveren om voor zichzelf te reflecteren.

Met behulp van literatuur en interviews met studenten is onderzocht welke ervaring de studenten met reflecteren hebben en welke behoeften ze hebben met betrekking tot reflecteren. Uit dit onderzoek is gebleken, dat de studenten gemotiveerd lijken te worden om voor zichzelf te reflecteren door confrontatie met hun eigen gedrag en dat begeleiding van de studieloopbaanbegeleider een grote rol speelt.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 <i>Relevantie van het onderzoek</i>	6
1.2 <i>Hoofd- en deelvragen</i>	7
1.3 <i>Indeling onderzoek</i>	7
2. Theoretisch kader	8
2.1 <i>Wat is reflecteren?</i>	8
2.2 <i>Identiteitsvorming: Wie ben ik? Wat wil ik? Wat kan ik?</i>	9
2.2.1 <i>Cognitieve ontwikkeling</i>	9
2.2.2 <i>Psychosociale ontwikkeling</i>	9
2.3 <i>Motivatie</i>	10
2.4 <i>De risico's van reflecteren</i>	10
3. Methode van onderzoek	12
3.1 <i>Begripsoperationalisatie</i>	12
3.2 <i>Meetinstrument</i>	12
3.3 <i>Procedure</i>	13
3.4 <i>Analyseplan</i>	13
4. Resultaten	14
4.1 <i>Reflectie</i>	14
4.2 <i>Motivatie</i>	17
5. Conclusie	19
5.1 <i>Eindconclusie</i>	21
6. Discussie	22
6.1 <i>Kritische evaluatie en ondersteunende literatuur</i>	22
6.1.1 <i>Onderzoeksproces</i>	22
6.1.2 <i>In staat om te reflecteren?</i>	23
6.1.3 <i>Feedback en confrontatie</i>	23
6.2 <i>Aanbeveling vervolgonderzoek</i>	24
Begrippenlijst	25
Literatuurlijst	27
Bijlagen	29
Bijlage A. <i>Begripsoperationalisatie</i>	30
Bijlage B. <i>Topiclijst</i>	32
Bijlage C. <i>Taxonomie</i>	34
Bijlage D. <i>Transcripten</i>	37
Gesprek 4 – (vrouw)	37
Gesprek 12 – (vrouw)	48
Gesprek 15 – (vrouw)	59

1. Inleiding

In het Hoger Beroeps Onderwijs (HBO) in Nederland is het gebruikelijk voor instituten om studenten te laten reflecteren op hun ontwikkeling. Dit gebeurt bijvoorbeeld door studenten de opdracht te geven om een reflectieverslag te schrijven. Deze reflectieverslagen worden beoordeeld door de studieloopbaanbegeleider of een docent. Op sommige opleidingen worden handvatten aangereikt om te kunnen reflecteren, op sommige opleidingen minder of niet. Wat vaststaat, is dat alle HBO studenten, ongeacht welke studierichting zij hebben gekozen, moeten reflecteren tijdens hun studie en daarop worden beoordeeld. Er is dus sprake van een soort 'dwang' om te reflecteren vanuit de opleidingen. Deze dwang wordt ook wel reflectiedwang genoemd (Luken, 2009). De laatste tijd is er discussie ontstaan over de effecten van reflectie. Sommige theorieën ondersteunen de kracht van reflectie, andere geven weer dat reflectie een psychische last kan veroorzaken.

In opdracht voor Fontys Hogescholen Sociale Studies is een onderzoek uitgevoerd naar wat studenten motiveert om voor zichzelf te reflecteren. Onder Sociale Studies vallen de afdelingen Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH), Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) en Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV). Deze drie opleidingen zijn als drie onafhankelijke studies samengevoegd tot één instituut. Sociale Studies is een instituut waar veel wordt gedaan aan reflecteren. Dit instituut ziet de meerwaarde van dit onderzoek, omdat de studenten tijdens en na de opleiding blijven reflecteren in hun werk.

Docenten van Sociale Studies ervaren dat studenten meer reflecteren voor een goede beoordeling dan voor zichzelf. Als studieloopbaanbegeleider ziet contactpersoon E. Verkooijen in de reflectieverslagen van studenten dat er algemene leerdoelen worden opgesteld, die niet haalbaar zijn. Ook blijkt uit de gesprekken met studenten, dat ze soms na reflectie nog steeds niet weten waarom ze op een bepaalde manier reageren. De manier waarop nu van de studenten wordt gevraagd om te reflecteren, leidt regelmatig tot standaard antwoorden. Volgens Tom Luken (2009) zorgt reflectiedwang door de opleiding ervoor dat studenten in hun reflectieverslagen vertellen, verdedigen en deze teksten in het volgende reflectieverslag herhalen, terwijl ze er zelf niet achter staan. Hierdoor verandert reflecteren bijna in 'verzinnen', in plaats van terugkijken op en analyseren van een situatie. Mede hierom is mevrouw Verkooijen op zoek naar wat er door de studie geboden kan worden om studenten te laten reflecteren zonder direct reflectiedwang te ervaren. Zij vraagt zich af wat hen zou kunnen motiveren om voor zichzelf te reflecteren.

1.1 Relevantie van het onderzoek

Over reflecteren en reflectieopdrachten is veel geschreven, maar over manieren om studenten voor zichzelf te laten reflecteren minder. Wat belangrijk is om te weten, is wat het doel van reflecteren is voor een opleiding. Over het algemeen is het doel van reflecteren om ontwikkeling en professionaliteit te bevorderen. Studieloopbaanbegeleiding lijkt te veranderen in 'reflectiedwang' als hogescholen niet met een actie tussen docent en student komen, die echt ontwikkelingsgericht is (Zijlstra & Meijers, 2008; in Kuijpers & Meijers, 2008). Die reflectiedwang wordt volgens opdrachtgever mevrouw E.

Verkooijen al door studenten van Sociale Studies ervaren. Met de resultaten van dit onderzoek kan Sociale Studies daar waar mogelijk verbetering brengen in de manier van reflecteren van studenten.

1.2 Hoofd- en deelvragen

De centrale vraag luidt: “Hoe kunnen docenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven hun tweedejaars studenten motiveren om voor zichzelf te reflecteren?”

Deze vraag wordt beantwoord door de antwoorden op de volgende deelvragen:

Reflecteren

- Wat is volgens tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven reflecteren?
- Hoe ervaren tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven reflecteren?
- Wat levert reflecteren voor tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven op?
- Aan welke ondersteuning hebben tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven behoefte met betrekking tot reflecteren?

Motivatie

- Hoe worden tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven gemotiveerd om te reflecteren?
- Welke ervaring hebben tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven met de aangereikte tools om te reflecteren?

1.3 Indeling onderzoek

Het onderzoek is onder te verdelen in een literatuur- en survey onderzoek. Met de literatuurstudie wordt onderzocht wat er al bekend is over reflecteren op het HBO en wat er al bekend is over motivatie. Het survey onderzoek bestaat uit het afnemen van vijftien interviews met tweedejaars voltijdstudenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven.

In het theoretische kader van dit onderzoeksverslag komt naar voren wat de gebruikte begrippen betekenen en hoe de vraagstelling tot stand is gekomen. Daarna wordt de methode van onderzoek besproken en worden de resultaten weergegeven. Hierop volgen de conclusie en discussie en de literatuurlijst wordt weergegeven. Tot slot zijn als bijlagen het meetinstrument (de topiclijst), de uitleg van de gebruikte begrippen (begripsoperationalisatie), de gestructureerde weergave van de resultaten (taxonomie) en een drietal voorbeelden van de afgenomen interviews toegevoegd.

2. Theoretisch kader

Dit onderzoek gaat over reflecteren in het HBO. Reflecteren is belangrijk in ieders leerproces, omdat het helpt bewust te leren van situaties. Op het HBO krijgen studenten vanaf het eerste leerjaar de opdracht om te reflecteren. De opdrachten die studenten vanuit de opleiding krijgen, hebben vaak de vorm van een verslag (Vos, 2009). Er wordt vooral tijdens stageperiodes gereflecteerd, zodat de kloof tussen theorie en praktijk overbrugd wordt (Pauw, 2007). Als hulpmiddel aan de student voor de reflectieve opdrachten worden er handvatten geboden in de vorm van modellen of tools. Hierbij worden altijd vragen gesteld. Deze vragen zijn gericht op wat er is veranderd tussen het begin en einde van bijvoorbeeld een studieperiode, welke acties er zijn ondernomen, wat de mening over die acties is en uiteindelijk hoe de situatie een volgende keer aangepakt kan worden.

Studenten begrijpen vaak niet wat de docent precies bedoelt met de vragen die als handvatten gegeven zijn, waardoor reflectieverslagen en leerdoelen niet diepgaand genoeg zijn. Herhaaldelijk reflectieopdrachten geven, leidt dan niet direct tot beter reflecteren (Vos, 2009).

2.1 Wat is reflecteren?

Er zijn verschillende opvattingen over reflecteren. Volgens Bennamar (2005) lijkt de algemene reflectie van een student meer op een evaluatie. Het verschil tussen evaluatie en reflectie is dat evaluatie inhoudt ons handelen af te wegen en te beoordelen, terwijl bij reflectie handelingen worden doorgrond, veranderingen worden aangebracht en veranderingen worden omgezet in actie. De term reflecteren wordt in artikelen zo vaak gebruikt, dat het een synoniem lijkt van denken (Vos, 2009). Het begrip 'reflectie' wordt op veel verschillende manieren geïnterpreteerd, maar over het algemeen komt in ieders interpretatie terug: reflecteren is het nadenken over eigen handelen om dit te kunnen verbeteren (Luken, 2010).

De kunst van reflecteren is het omzetten van een prettig of onprettig gevoel in een bewuste ervaring. Om te kunnen reflecteren, is de bereidheid nodig om jezelf onder de loep te nemen. Als er zich prettige of onprettige situaties voordoen, kan er worden gereflecteerd. Bij reflecteren worden gedachten en gevoelens omtrent een betekenisvolle situatie geordend. Dit kan door vragen te stellen, zodat eigen gedrag wordt beredeneerd en bewustzijn wordt ontwikkeld (Groen, 2011).

De opdracht om te reflecteren wordt op Fontys het meest gegeven bij studieloopbaanbegeleiding. Bij het ontwikkelen van iemands loopbaan zijn over het algemeen de belangrijkste vragen: Wat kan ik? en Wat wil ik? Van oorsprong lag de nadruk bij deze vragen vooral op de sterke en zwakke kanten van een persoon, maar de laatste tijd gaat het meer om persoonlijke waarden en werkelijke interesses. Zelfreflectie is hierbij erg belangrijk (Luken, 2010). De vraag Wie ben ik? kan dus aan de rij belangrijke vragen met betrekking tot loopbaanontwikkeling worden toegevoegd.

Of deze vragen kunnen worden beantwoord door eerstejaars studenten wordt door verschillende onderzoekers betwist. In sommige onderzoeken komt naar voren dat de 16- of 17-jarige, die naar het HBO gaat, niet zou kunnen reflecteren, omdat de ontwikkeling van de hersenen tot ruim na de

leeftijd van 20 jaar doorgaat (Luken, 2008). Er zijn echter ook opvattingen, die aantonen dat studenten wel zouden kunnen reflecteren. Deze worden genoemd in de volgende paragraaf.

2.2 Identiteitsvorming: Wie ben ik? Wat wil ik? Wat kan ik?

De doelgroep van dit onderzoek zijn tweedejaars voltijdstudenten, die gemiddeld variëren in leeftijd van 17 tot 23 jaar. De meeste studenten zitten tussen de kinderjaren en de volwassenheid in: de adolescentie en jongvolwassenheid. De adolescentie loopt over in de jongvolwassenheid rond het 22ste levensjaar (Rögels, 2004). In de adolescentiefase komen gedachten als 'ik snap het allemaal wel' en 'ik red me wel', ook wel zelfredzaamheid genoemd, veel voor. In de periode van de adolescentie tot de jongvolwassenheid wordt de identiteit gevormd. Lichamelijk en geestelijk zijn er veel ontwikkelingen. Met betrekking tot reflectie is de cognitieve ontwikkeling belangrijk, ook wel het vermogen om te leren (Groen, 2011).

2.2.1 *Cognitieve ontwikkeling*

In de adolescentie verandert onder andere de denkwijze. Adolescenten ontwikkelen de capaciteit om te redeneren en analyseren, waardoor ze afstand nemen van het kind zijn. Om te kunnen reflecteren wordt een abstract denkvermogen vereist. Dit houdt in dat het niveau van denken boven het niveau van handelen ligt bij een situatie; er wordt van een afstand naar de situatie gekeken. Dit wordt ook wel het metacognitieve niveau genoemd: abstract kunnen denken (Groen, 2011). Dit is een manier van het objectieve zelfbewustzijn, wat een verhoogd zelfbewustzijn is. Door objectief zelfbewustzijn herkent men het vertrouwde beeld van zichzelf en merkt men eventuele afwijkingen van dit zelfbeeld op (Vonk, 2007). Deze vorm van denken en bewustzijn is nodig om te kunnen reflecteren. Bij studenten op het HBO blijft reflectie vaak hangen op evaluatie. Zij richten zich teveel op de problematiek en missen op deze manier het abstracte denken over de situatie. Het gevolg kan zijn dat reflecteren saai wordt en meer een invullijstje wordt voor de student (Benammar, 2005).

2.2.2 *Psychosociale ontwikkeling*

Over het algemeen is men rond zijn 17^e of 18de levensjaar zelfbewuster. Dit gebeurt onder andere wanneer men in sociaal wenselijke situaties terecht komt. In zulke situaties bewust zijn van of de gedachten en het gedrag overeenkomen met wat sociaal wenselijk is of niet, geeft het zelfbewustzijn weer. Men let meer op zijn eigenschappen, eigen gevoelens en eigen wensen dan in de adolescentiefase, waar zelfbescherming en zelfredzaamheid nog centraal staan. Na deze fase komt een fase waarin men zich meer richt op zelfontplooiing en –verbetering. Tijdens die fase neemt men verantwoordelijkheid voor eigen opvattingen, gedrag en persoonlijkheid (Westenberg, 2008), waardoor er kan worden gereflecteerd.

2.3 Motivatie

Een deel van het zelfbewustzijn is autonomie. Autonomie ervaren betekent dat men zichzelf als een persoon ziet die zelfstandig keuzes kan maken, kan voelen en kan denken. Wat tegenover autonomie staat, is de ervaring van druk of dwang. Hierdoor zou men zich niet kunnen uiten zoals men het liefste wil. Het extensieve zelfbewustzijn is een vorm van zelfbewustzijn waar autonomie een grote rol in speelt. Deze vorm van zelfbewustzijn helpt terug te denken aan herinneringen en helpt de gevoelens die daarbij meespeelden te activeren. Het extensieve zelfbewustzijn plaatst situaties in een ruimer perspectief (Vonk, 2007).

Autonomie is onder andere belangrijk bij of men waargenomen gedragscontrole ervaart. Deze waargenomen gedragscontrole staat voor de verwachting van iemand over zijn eigen vermogen om bepaald gedrag uit te kunnen voeren. Iemands waargenomen gedragscontrole kan gerelateerd worden aan zijn vaardigheden. Met betrekking tot reflecteren betekent de waargenomen gedragscontrole dat de student denkt de capaciteiten en mogelijkheden te hebben om goed te kunnen reflecteren en dat deze capaciteiten en mogelijkheden zijn manier van reflecteren kunnen beïnvloeden (Brug e.a., 2010).

De manier waarop een student reflecteert kan beïnvloed worden door zijn houding. De houding van studenten ten opzichte van reflecteren, komt onder andere voort uit ervaringen met reflecteren. Eerder gedrag met betrekking tot reflecteren dat belonend is geweest, zal voor een positieve houding betreffende dat gedrag leiden (Brug e.a., 2010). Een voldoende beoordeling voor een reflectieverslag, zal dus bij een volgende reflectieopdracht gemakkelijk voor eenzelfde manier van reflecteren kunnen zorgen. Deze houding wordt ook wel iemands attitude genoemd.

De manier van reflecteren die hiervoor is genoemd, kan leiden tot reflectiedwang wanneer reflecteren voor een goede beoordeling, in plaats van voor zichzelf, beloond wordt en daardoor een positieve attitude ten opzichte van deze manier van reflecteren ontstaat. Met deze attitude ontstaat er minder snel motivatie om voor zichzelf te reflecteren.

Door waarden en ervaringen aan doelen te koppelen, die belangrijk zijn voor een persoon, ziet de persoon het belang van doelen in. Hierdoor is men in staat om zichzelf te motiveren zonder externe beloningen. Deze motivatie komt van 'binnenuit' en wordt intrinsieke motivatie genoemd. Er is sprake van extrinsieke motivatie als men niet handelt uit eigen belang van een doel, maar uit belang van andere invloeden, bijvoorbeeld de beoordeling van een opdracht zoals in het voorbeeld hier boven (Vonk, 2007).

2.4 De risico's van reflecteren

Zoals eerder genoemd, is de grootste gedeelde mening over de term reflectie, dat het inhoudt: nadenken over eigen handelen om dit te kunnen verbeteren. Als reflectieve opdracht wordt er vaak gevraagd om negatieve gebeurtenissen in gedachten terug te halen en na te denken over wat er anders aan gedaan had kunnen worden. Door zo'n opdracht, kan volgens de Response Style Theory of Depression van Nolen-Hoeksema (1991) reflecteren leiden tot rumineren, dat weer kan leiden tot

depressie (Luken, 2010; Larsen & Buss, 2008). Rumineren houdt in dat een persoon zich herhaaldelijk richt op negatieve gevoelens en de mogelijke oorzaken en gevolgen hiervan. Door zich hierop te richten, leidt het rumineren echter niet tot effectieve oplossingen (Larsen & Buss, 2008). Deze zogenoemde 'ruminerende stijl' zou er mede voor zorgen dat symptomen van depressie ontstaan en dat de symptomen blijven bestaan (Verstraeten & Bijttebier, 2008). Volgens Luken (2010) moet duidelijk zijn wat het verschil tussen rumineren en reflecteren is. Als dit niet het geval is, kunnen reflectieve opdrachten in het onderwijs tot positief geloof over rumineren leiden, wat uiteindelijk depressie tot gevolg kan hebben.

Ook volgens Vonk (2007) kan een verhoogd objectief zelfbewustzijn, dat nodig is om te kunnen reflecteren, nadelige gevolgen hebben. Handelingen die normaal automatisch zouden gaan, kunnen tot slechtere prestaties leiden. Als mensen namelijk onder druk worden gezet, wordt hun objectief zelfbewustzijn verhoogd. Onder druk werken kan leiden tot slechtere uitvoering van dagelijkse taken, doordat men teveel stilstaat bij de handeling. Een ander nadeel dat Vonk van een verhoogd objectief zelfbewustzijn noemt, is dat men de neiging heeft om na te denken over in hoeverre men voldoet aan de eigen eisen en de eisen die door anderen worden opgelegd. Wanneer men tekortschiet, kan dat zich vertalen in angstige of depressieve gevoelens.

3. Methode van onderzoek

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de onderzoeksopzet en de procedure van dataverzameling. Vervolgens wordt de totstandkoming van het meetinstrument beschreven door middel van de meetbare begrippen (operationalisatie) en tot slot wordt het plan om te analyseren beschreven.

Er is een kwalitatief onderzoek gedaan. Voor dit onderzoek zijn vijftien individuele, mondelinge interviews afgenomen. Er is gekozen voor interviews om erachter te komen wat de studenten weten, denken en willen met betrekking tot reflecteren op hun opleiding. Deze mening is beter te verkrijgen via interviews dan via vragenlijsten, omdat er kan worden doorgevraagd. Vandaar de keuze van kwalitatief onderzoek.

Alleen tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven zijn benaderd om uit vrijwillige deelname mee te doen. Van deze studenten zijn de voltijdstudenten benaderd in verband met de bereikbaarheid van de studenten.

3.1 Begripsoperationalisatie

Om het meetinstrument (topiclijst) op te kunnen stellen, zijn er gerichte onderwerpen en vragen met betrekking tot het onderzoeksonderwerp nodig. Deze onderwerpen en vragen kunnen worden opgesteld door de gebruikte begrippen meetbaar te maken (operationaliseren). De operationalisatie is voor dit onderzoek gedaan door de gebruikte variabelen 'reflectie' en 'motivatie' onder te verdelen in dimensies, waardoor het meetbare gedrag concreet is geworden. De variabele 'reflectie' is onderverdeeld in 'kennis', 'bewustzijn', 'attitude', 'vaardigheid' en 'waargenomen gedragscontrole'. Onder motivatie vallen 'intrinsieke-' en 'extrinsieke motivatie'. Deze dimensies zijn uitgewerkt tot meetbaar gedrag (indicatoren). In bijlage A is de begripsoperationalisatie schematisch weergegeven.

3.2 Meetinstrument

Het meetinstrument dat gebruikt is voor dit onderzoek is een topiclijst. Deze is gebruikt voor de semi-gestructureerde interviews. In de topiclijst staan de vragen die aan bod komen tijdens de interviews. Er is gekozen voor semi-gestructureerde interviews, zodat er naast het gebruik van een topiclijst, tijdens het interview een voorkeur voor vraagvolgorde kan worden gegeven (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). Door het gebruik van een topiclijst en voorkeur voor vraagvolgorde komen alle relevante onderwerpen aan bod (Boeije, 2005), waardoor de transparantie wordt verhoogd. De topiclijst bestaat uit vragen met daaronder een aantal vragen of onderwerpen, aangegeven door een opsommingsteken. Deze vragen of onderwerpen staan genoteerd, zodat de onderzoeker niet vergeet hiernaar te vragen of deze te benoemen als voorbeelden wanneer de student hulp nodig heeft. De topiclijst begint met algemene vragen om de student op zijn gemak te stellen, zoals vooropleiding. Deze informatie is niet gebruikt voor de resultaten of analyse. Daarna is gevraagd naar de kennis van de student door te vragen naar wat reflecteren voor hem inhoudt en wat volgens hem

het verschil is tussen evalueren en reflecteren. Ongeacht het antwoord van de student is er uitgelegd wat het verschil is. Hiermee werd er rekening gehouden met de validiteit van het onderzoek, doordat voor de student duidelijk was wat er met de herhaaldelijke term reflecteren bedoeld wordt. Ook is aangegeven wat het doel van reflecteren volgens de gevolgde opleiding is. Dit is gedaan door in het interview een overloop te maken van reflecteren in het algemeen naar reflecteren met betrekking tot de opleiding. Er is uit vraag van de opdrachtgever tijdens het interview gevraagd naar herkenning van hulpmiddelen die de opleiding aanbiedt. Deze hulpmiddelen zijn vertoond op een apart blad met de afbeelding of naam van het hulpmiddel (bijlage B).

3.3 Procedure

Er zijn vijftien individuele interviews afgenomen bij tweedejaars voltijdstudenten van de opleiding Sociale Studies Fontys te Eindhoven. Deze tweedejaars studenten zijn persoonlijk benaderd door de onderzoeker en sommigen zijn nogmaals benaderd door hun studieloopbaanbegeleider. Door in de studieloopbaanlessen van de studenten te vertellen over het onderzoek en te vragen om vrijwillige deelname zijn de deelnemers geworven. Bij een tekort aan reactie is er een e-mail naar alle klassen verstuurd om nogmaals te vragen om vrijwillige deelname.

Voorafgaand aan het interview is kort verteld wat het doel van het onderzoek is. Tijdens deze uitleg is niet verteld wat er precies gemeten wordt. Er is dus niks over motivatie gezegd met als reden dat de studenten op deze manier minder snel sociaal wenselijk antwoord gaven. Hiermee wordt bedoeld, dat de studenten minder snel antwoord gaven aan de hand van de mening of verwachting van anderen. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek. De interviews zijn afgenomen in een rustige ruimte op Fontys, zodat er zo min mogelijk last van ruis was en de studenten niet ver hoefden te reizen.

3.4 Analyseplan

De analyse van de onderzoeksgegevens is gedaan door de afgenomen vijftien interviews uit te schrijven (transcriberen). Deze uitgeschreven interviews zijn gefilterd op het belang van de informatie. Dit is gedaan door tekstfragmenten, waar een persoonlijke ervaring in werd beschreven, door te strepen. Deze tekstfragmenten stonden te ver van het onderwerp reflecteren af. Na de interviews gefilterd te hebben, zijn aan de overige tekstfragmenten labels gekoppeld voor een duidelijker overzicht van de onderzoeksresultaten. De keuze van de labels is zo dicht mogelijk bij de inhoud van het tekstfragment gebleven. Daarna zijn de labels gecontroleerd op synoniemen. Deze synoniemen hebben één label gekregen om hierna overzichtelijker te kunnen ordenen. De labels zijn met elkaar vergeleken op abstractieniveau. Dat wil zeggen dat er is gekeken naar welk label overkoepelend is voor anderen, waardoor het op een hoger niveau komt te staan. Deze labels zijn in hiërarchische volgorde geordend. Hierna zijn de labels op basis van inhoudelijke verwantschap teruggebracht naar thema's en structureel weergegeven in een tabel (taxonomeren), bijlage C. In deze tabel staat aangegeven hoe vaak een label is genoemd door de geïnterviewde studenten.

4. Resultaten

Dit hoofdstuk zal de resultaten van de interviews met de tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven beschrijven. Deze resultaten zijn geanalyseerd zoals in het analyseplan is weergegeven en in een taxonomie opgenomen (bijlage C). Om de resultaten te ordenen wordt aangegeven welke thema's van de taxonomie bij de kernthema's reflectie en motivatie horen.

4.1 Reflectie

Thema: 'kennis'

Alle deelnemende tweedejaars studenten hebben het begrip reflecteren omschreven als terugkijken op zichzelf. Dit lijken ze te doen, zodat ze hun gedrag kunnen verbeteren. Een student antwoordde op de vraag 'waar denk je aan bij de term reflecteren?':

"Eh...over wat je doet, wat je denkt en voelt, dat je dat opschrijft. En dat je daar dan dieper op ingaat en verder over na gaat denken. Stel dat er dingen zijn die je beter kan doen, dat je daar achter komt. Hoe dat je er beter mee om kan gaan. Dus het is denk ik wel echt de diepgang."
(Interview nr. 4, vrouw)

Minder dan de helft van de deelnemende studenten wist aan te geven dat evalueren van reflecteren verschilt, doordat evalueren algemener blijft. Twee studenten dachten dat evalueren in een groep gebeurde en reflecteren individueel.

Thema's: 'algemene ervaring' en 'moeilijkheid van reflecteren op de opleiding'

Bijna de helft van de deelnemende studenten gaf aan reflecteren als nuttig te ervaren. Een paar zeiden geen effect te zien van het reflecteren.

Het grootste gedeelte van alle studenten die deelnamen vindt zichzelf bekwaam in reflecteren. Alle studenten geven aan dat ze niet alleen voor een opdracht, maar ook onbewust reflecteren. Enkele studenten ondervinden een valkuil van het reflecteren door teveel te blijven hangen in het denken. Een van deze vrouwelijke studenten zei:

*"... Puur omdat ik zeker wilde zijn dat ik er alles aan had gedaan om het te kunnen redden, terwijl voor mijn eigen belang had ik veel eerder moeten stoppen, Maar dat is voor mij wel echt de valkuil van het reflecteren, te lang twijfelen, te lang doorgaan, daarbij jezelf voorbij lopen...
... als je een casus voorlegt om dan ook eens te horen te krijgen van hier kan jij niets meer aan doen. In plaats van constant de vraag te krijgen van wat kun jij hier aan doen? Want dat is waar het nu heel erg op gericht is." (Interview nr. 13)*

Over het verschil in reflecteren binnen en buiten de opleiding gaven een paar studenten aan dat zij binnen de opleiding over schoolactiviteiten reflecteerden en een paar studenten gaven aan buiten de opleiding over het dagelijkse leven te reflecteren.

“...ja voor mij is het grootste verschil dat het hier meer om mijn gedrag en handelen gaat. Hoe ik ten opzichte van m'n toekomstige doelgroep ben. En thuis is het echt mijn gevoel en hoe ik omga met mijn vriend, familie...” (Interview nr. 14, vrouw)

Reflecteren op de opleiding lijkt voor sommige studenten moeilijk.

Een paar studenten vonden reflecteren op de opleiding niet nuttig, waardoor het lastig werd om te doen. Een student gaf aan dat reflecteren een beladen woord is geworden op de opleiding, zij zei:

“Ik denk meteen aan school van ik moet een verslag typen, ik moet dat halen, studiepunten en... als je gewoon zegt van je wordt je bewust of nadenken over je eigen gedrag en handelen, dan is het niet zo schoolachtig maar meer voor jezelf. Dan doe je het meer voor jezelf. Omdat je er zelf iets van wilt leren.” (Interview nr. 14, vrouw)

Bijna de helft van de studenten die deelnamen gaf aan dat de beoordeling van de reflectieopdracht ervoor zorgt dat ze niet voor zichzelf reflecteren. Een enkeling zei nooit feedback te hebben gehad na de beoordeling op het reflectieverslag, waardoor er geen ontwikkeling in reflectie kon worden getoond. Verschillende studenten vonden de hoeveelheid van de reflectieverslagen teveel, waardoor er niet meer voor zichzelf werd gereflecteerd. Ook de tijdsgebondenheid speelde voor een paar studenten hierin mee. Bijna de helft van de studenten die deelnamen zei dat reflecteren volgens hun gericht is op persoonlijke situaties of gevoel en dat dit lastig is om te verwerken in een reflectieverslag.

“Nou, in mijn geval is het dan wel ehm... tenminste omdat het dan moet, het is een opdracht. Dus je hebt sowieso al de tijdsdruk he en je gaat gewoon het papiertje af van... dat heb ik zelf ook... wat is je doel? Ja opleiding behalen. Nou in eerste instantie doe je dat bij je eerste reflectie, blijkt niet goed te zijn. Ok, bij de tweede: structuur en planning, ja dat is ook zo kort. Heb je iets aan structuur en planning gedaan? Nee, dat was nog ver te zoeken. Volgende vraag: heb je wat bereikt? Ja, enigszins vooruitgang. Ja zo zet je het dan op papier! Ja ik merk dat dat niet werkt. Maar goed, ehm... een echt leerdoel, echt iets wat diep gaat, misschien iets wat zeer kan doen.. ja dat deel je niet een, twee, drie op papier. En eh... misschien deel je dat wel als je een persoonlijk gesprek hebt met je leraar.” (Interview nr. 5, man)

Het reflectieverslag heeft vanuit de opleiding een format met een aantal vragen. De meeste studenten geven aan deze vragen te beantwoorden en verder niks in te brengen. Hierdoor merken een paar studenten op dat er geen diepgang in de reflectie zit.

Thema: 'nut van reflecteren'

Het merendeel van de studenten die deelnamen gaf aan dat zij reflecteren nuttig vinden voor hun zelfontwikkeling en bewustwording. Meer dan de helft van de studenten vindt reflecteren nuttig voor hun professionele ontwikkeling en een paar studenten benoemden dat reflecteren nuttig is voor hun persoonlijke ontwikkeling.

Thema: 'behoefte aan'

Het merendeel van de studenten gaf aan behoefte te hebben aan feedback op hun reflectie van de studieloopbaanbegeleider. De overige studenten gaven aan dit fijn te vinden, maar niet per se te willen. Er werd door verschillende studenten aangegeven dat ze meer vrijheid wilden in de manier van reflecteren. Momenteel wordt volgens de studenten die deelnamen onder andere gevraagd om een standaard aantal pagina's en soms wordt er gevraagd om het gebruik van een bepaalde tool. Een student zei over vrijheid in reflecteren:

“Ja sowieso had je vorig jaar echt een bepaald format. Dat bepaalde dingen in het reflectieverslag moesten staan... maar nu mag je zelf invullen waar je het over wilt hebben... Ehm, ik vind het fijner als ik het zelf mag invullen. Want als ze precies zeggen van wat ik erin moet vertellen, als je daar niks over te vertellen hebt, dan vind ik het meer nutteloos. Dus nu kan ik wel iets pakken wat ik echt wil leren, dus daar heb ik dan echt wat aan.” (Interview nr. 15, vrouw)

Een paar studenten gaven aan dat ze behoefte hebben aan meer informatie over wat reflecteren is en hoe het moet. Ook gaven een paar studenten aan dat het klassikaal behandelen van de tools effectiever is voor het gebruik ervan, dan het aanbieden van de tools in de vorm van een boek. Een paar studenten zeiden alleen gebruik te maken van simpele tools, zoals de STARR en het ui-model. Deze zouden overzichtelijk zijn en stap voor stap uitleggen hoe je kan reflecteren.

Enkele studenten gaven aan dat ze rust in hun hoofd nodig hebben om te kunnen reflecteren. Het moment waarop reflectieverslagen nu ingeleverd moeten worden, is tegelijkertijd met andere verslagen, waardoor het reflectieverslag op de laatste plaats lijkt te staan en er wellicht niet voor zichzelf wordt gereflecteerd, maar omdat het reflectieverslag ingeleverd moet worden.

Alle studenten die deelnamen zeiden het reflecteren in gespreksvorm te prefereren boven het schrijven van een reflectieverslag. Een paar studenten zeiden behoefte te hebben aan voorbereiding op papier door een paar punten voor zichzelf te noteren, voordat ze een gesprek met betrekking tot reflecteren ingaan.

Een student zei te denken dat bewustwording van jezelf voortkomt uit praktijkverhalen van professionals en een student gaf aan dat ze dacht dat studenten zich meer bewust worden van zichzelf door casussen over normen en waarden in te brengen in de les.

Ook werd het contact met de studieloopbaanbegeleider benoemd als behoefte. Een aantal

studenten gaf aan dat het belangrijk is om goed contact met de studieloopbaanbegeleider te hebben om te reflecteren. Volgens een student kan dat bevorderd worden door gesprekjes op de gang of andere gesprekjes tussendoor.

4.2 Motivatie

Thema: 'motivatie om voor zichzelf te reflecteren'

Bijna alle studenten gaven aan dat confrontatie met hun eigen gedrag hen motiveert om te reflecteren. Deze confrontatie kwam in de gesprekken vaak naar voren in de vorm van een stage, ruzie, overlijden van een belangrijk persoon of rollenspel voor de klas. Een paar studenten zeiden dat groepsfeedback in de klas hen meer bewust maakte van zichzelf als het onderlinge contact goed was.

"Ehm ja met een soort spelletjes dat je kaartjes had en dat je per persoon moest iedereen emoties eigenlijk of dingen waarvan je denkt dat past bij die persoon als je de behoefte had om iets te doen en dan kreeg degene voor wie het was later te zien wat er allemaal bij hem paste. Zo kreeg je een inzicht van wat anderen over jou denken, maar ook van hoe je eigenlijk overkomt misschien.

... In eerste instantie vond ik het een beetje apart, een beetje moeilijk toch soms om jezelf te laten zien. Maar het is wel een leuke vorm van elkaar leren kennen en er voor jezelf achter te komen hoe je overkomt en wat andere mensen van je denken." (Interview nr. 2, man)

Meer dan de helft van de studenten zeiden het gemakkelijker te vinden om voor zichzelf te reflecteren dan in opdracht van school.

"... je wordt gedwongen om diepgaand over jezelf na te denken, maar ja dat kan denk ik niet. Dat moet vanzelf komen..." (Interview nr. 10, vrouw)

Een paar studenten zeiden effect te moeten zien van het reflecteren om gemotiveerd te worden het vaker te doen. Enkele studenten gaven bijvoorbeeld aan beter te zijn gaan reflecteren na feedback van de studieloopbaanbegeleider en een student is beter gaan reflecteren na meer informatie over wat reflecteren is.

Een aantal studenten gaf aan dat het reflectieverslag gedachten en gevoelens hielp te concretiseren, maar bijna alle studenten zeiden dat reflecteren in gespreksvorm helpt om meer over gedachten en gevoelens na te denken. Verschillende studenten zeiden bij reflecteren in gespreksvorm meer te vertellen over wat ze echt voelen. Een student benoemde dat er in gespreksvorm onderwerpen over het dagelijkse leven aan bod komen.

Thema: 'tools'

Over de aangereikte tools werd door enkele studenten gezegd dat het werd gezien als leidraad voor het maken van een reflectieverslag. Volgens een student hebben sommige tools, zoals de Roos van Leary, dubieuze uitkomsten, waardoor er liever geen gebruik van wordt gemaakt. Enkele andere

studenten zeiden dat de POP en PAP gemaakt werden, omdat het moet. Zij zagen hier geen nut van in.

Bij de vraag welke tools de studenten herkenden, werd het coachgesprek en de stageopdrachten door de meeste studenten als eerste genoemd. Veel studenten herkenden de Roos van Leary en de STARR-methode. Ook de reflectiecyclus van Korthagen werd door bijna de helft van de studenten herkend. Een paar studenten herkenden de leerstijlen van Kolb en een enkeling herkende de teamrollen van Belbin en het Johari venster. De tools die zijn herkend, zouden in de klas zijn besproken of door de student zijn gebruikt omdat er een tool gebruikt moest worden. Minder dan de helft van de studenten die deelnamen gebruikt uit eigen idee een tool. De overige studenten gebruiken tools om te reflecteren, omdat dat in de opdracht stond of is aanbevolen door een docent. De tool die wel uit eigen idee gebruikt wordt, is vaak de STARR-methode, voor een paar studenten is dat de reflectiecyclus van Korthagen en voor een enkeling het ui-model. Voor deze drie tools geldt volgens de studenten dat ze gemakkelijk te gebruiken zijn, omdat er stap voor stap staat aangegeven hoe je een situatie concretiseert.

5. Conclusie

In dit hoofdstuk worden er conclusies getrokken uit de resultaten en zullen de deelvragen beantwoord worden. Daarna zal de centrale vraagstelling beantwoord worden in de eindconclusie. De conclusies worden teruggekoppeld naar de literatuur van het theoretisch kader.

Om te kunnen reflecteren is het belangrijk om te weten wat het inhoudt. Uit het onderzoek bleek dat de studenten die deelnamen dit weten. De eerste deelvraag is *Wat is volgens tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven reflecteren?* Alle studenten zeiden bij het horen van de term reflecteren te denken aan het terugkijken op zichzelf. In de interviews leken de studenten dit te doen om hun gedrag te verbeteren. Zoals in het theoretisch kader staat vermeld, hadden verschillende definities van reflecteren dezelfde kern (Luken, 2010). Deze kern bevestigt de uitleg van de studenten.

Hoe ervaren tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven reflecteren?

De ervaring van deze tweedejaars studenten met reflecteren in het algemeen is dat bijna de helft van de studenten het als nuttig ervaart. Alle studenten vonden zichzelf bekwaam in reflecteren en gaven aan dit niet alleen voor een opdracht, maar ook onbewust te doen.

Reflecteren op de opleiding wordt echter door een paar studenten niet als nuttig ervaren. Een aantal onderwerpen springen uit de resultaten. De beleving van het woord reflecteren zou negatieve associaties oproepen, zoals veel werk, tijdsdruk en studiepunten moeten behalen. Gekoppeld naar het theoretisch kader, lijkt een positieve attitude te zijn ontstaan ten opzichte van reflecteren om studiepunten te behalen (Brug e.a., 2010). De beoordeling van het reflectieverslag, of ook wel het behalen van studiepunten hiervoor, zorgt er volgens de helft van deze studenten voor dat ze niet voor zichzelf reflecteren. Reflecteren buiten de opleiding wordt door meer dan de helft van de studenten gemakkelijker ervaren. De reden hiervoor zou zijn dat er binnen de opleiding wordt gereflecteerd op schoolactiviteiten en buiten de opleiding over het dagelijkse leven. Ook het format van het reflectieverslag lijkt het doel van reflecteren niet te bereiken. Dit format, dat bestaat uit een aantal vragen, lijkt door de studenten niet te worden ervaren als leidraad voor diepgang in het verslag, maar zij zouden de vragen alleen beantwoorden. Bijna de helft van de studenten lijkt reflecteren te ervaren als terugkijken op persoonlijke situaties of gevoel en dat zou moeilijk te verwerken zijn in een reflectieverslag.

Zoals in het theoretisch kader staat aangegeven, wordt bij reflecteren een abstract denkvermogen vereist (Groen, 2011). De diepgang in reflecteren, die door het abstracte denkvermogen zou ontstaan, lijkt in de ervaring van de studenten nauwelijks te worden bereikt in de opdrachten van de opleiding.

Ook wordt er een valkuil van reflecteren ervaren. De studenten die dit aangaven, bevestigen de risico's van reflecteren zoals in het theoretisch kader is benoemd. Zij gaven aan te blijven denken aan verbetering van eigen gedrag, terwijl er soms ook invloed van buitenaf is op een situatie. Hierdoor scheppen zij verwachtingen van zichzelf, die wellicht niet realistisch zijn. Het lijkt

daarom van belang goed uit te leggen wat reflecteren inhoudt en begeleiding te bieden.

In het theoretisch kader komt naar voren dat reflecteren pas iets op kan leveren bij studenten wanneer zij het belang ervan inzien (Vonk, 2007). Hiervoor moeten ervaringen en waarden aan reflecteren gekoppeld worden. De deelvraag *Wat levert reflecteren voor tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven op?* kan worden beantwoord door de conclusie dat de studenten die deelnamen effect van reflecteren zagen door zelfontwikkeling en bewustwording. Specifiek werd professionele en persoonlijke ontwikkeling benoemd.

Zoals al eerder genoemd, is het belangrijk om goed uit te leggen wat reflecteren inhoudt. Dat blijkt ook uit de behoefte aan ondersteuning van de studenten. Op de deelvraag *Aan welke ondersteuning hebben tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven behoefte met betrekking tot reflecteren?* kan geantwoord worden, dat er behoefte lijkt te zijn aan meer informatie over wat reflecteren is en hoe het moet door middel van voorbeelden, die studenten persoonlijk raken. Klassikale behandeling van tools om te kunnen reflecteren, lijkt meer bewust te maken van het nut van het gebruik ervan, dan informatievoorziening in de vorm van een boek.

Om te kunnen reflecteren, volgens het doel van reflecteren volgens de opleiding: zelfontwikkeling, blijken sommige studenten behoefte te hebben aan goed contact met de studieloopbaanbegeleider. Wellicht door de vertrouwensband met de studieloopbaanbegeleider lijken de studenten diepgang in hun reflecties te zetten. Over het contact met de studieloopbaanbegeleider blijkt dat de studenten ook graag feedback over de reflectie ontvangen. Sommige studenten hebben aangegeven zonder feedback op de reflectie geen ontwikkeling te kunnen maken in hun manier van reflecteren en daardoor ook niet het nut van reflecteren in te zien.

Er is volgens verschillende studenten behoefte aan vrijheid in de manier van reflecteren. Voldoen aan de eisen van een reflectieverslag lijkt ervoor te zorgen dat deze studenten minder voor zichzelf zouden reflecteren.

Met betrekking tot motivatie zal de volgende deelvraag beantwoord worden: *Hoe worden tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven gemotiveerd om te reflecteren?*

De opvallendste bevinding over motivatie was dat de studenten die deelnamen bijna allemaal zouden reflecteren na confrontatie met hun eigen gedrag. Deze confrontatie kan binnen en buiten de opleiding voorkomen. Met deze confrontatie lijken de studenten zich bewust te worden van hun gedrag, waardoor ze voor zichzelf hierover na zouden kunnen gaan denken. Ook bewustmaking door feedback van anderen lijkt gezien te worden als confrontatie met eigen gedrag.

Reflecteren in gespreksvorm wordt geprefereerd boven het reflectieverslag. Er zou door wellicht de visie van de gesprekspartner beter nagedacht worden over gedachten en gevoelens, waardoor de student een breder inzicht zou kunnen krijgen in het eigen gedrag. Ook zouden er in gespreksvorm meer gevoelens worden geuit dan in schriftelijke vorm.

Naast een gesprek met de studieloopbaanbegeleider wordt reflectie op de opleiding gestimuleerd door aanreiking van tools. De deelvraag *Welke ervaring hebben tweedejaars studenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven met de aangereikte tools om te reflecteren?* kan beantwoord worden met de conclusie dat deze studenten voornamelijk gebruik zouden maken van tools, omdat bepaalde tools zouden zijn aanbevolen door een docent of in de opdracht stonden om te gebruiken. De studenten die de tools voor zichzelf gebruikten als hulpmiddel om te reflecteren, lijken het fijn te vinden de situatie concreet te kunnen maken. De tools kunnen dus als hulpmiddel werken, maar worden door de meeste studenten nauwelijks gebruikt.

5.1 Eindconclusie

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de centrale vraag van dit onderzoek: *“Hoe kunnen docenten Sociale Studies Fontys te Eindhoven hun tweedejaars studenten motiveren om voor zichzelf te reflecteren?”*

De tweedejaars studenten Sociale Studies die hebben deelgenomen zijn zich nu in het tweede leerjaar bewust van wat reflecteren in het algemeen inhoudt, maar hadden behoefte aan meer informatie in het eerste jaar.

Zij zien het nut van reflecteren in het algemeen wel in, maar het nut van reflecteren op de opleiding minder. De redenen hiervoor zijn voornamelijk de hoeveelheid van reflecteren, tijdsdruk en beoordelingsdruk. Door de positieve attitude die is ontstaan door te reflecteren voor een beoordeling in plaats van voor zichzelf lijken de studenten reflectiedwang te ervaren.

De studenten hebben behoefte aan feedback op de reflecties van de studieloopbaanbegeleider, maar niet aan beoordeling. Om de reflectiedwang te kunnen verminderen, kunnen de docenten zich meer richten op het motiveren van de studenten door te benadrukken wat het nut voor de studenten kan zijn om te reflecteren. Ook het aanbieden van lessen of activiteiten, die ervoor zorgen dat studenten met hun eigen gedrag worden geconfronteerd, lijkt een vorm van motivatie te zijn.

De aangereikte tools vergemakkelijken het reflecteren wellicht, maar lijken niet te motiveren om voor zichzelf te reflecteren. Vrijheid bieden in de manier van reflecteren, dus geen eisen stellen aan de inhoud of vorm, zou de studenten kunnen motiveren.

Tot slot zou reflecteren in gespreksvorm ervoor kunnen zorgen dat de studenten beter kunnen nadenken over hun gedrag en zich meer zouden kunnen uiten over hun emoties. Hierin komt het contact met de studieloopbaanbegeleider terug. Hij kan motiveren door kritische vragen te stellen met als doel om meer inzicht te helpen verkrijgen in het gedrag van de student in plaats van de beoordeling als doel.

6. Discussie

6.1 Kritische evaluatie en ondersteunende literatuur

6.1.1 Onderzoeksproces

Gedurende dit onderzoek was het vinden van respondenten een belangrijk punt. Dit proces begon met het vragen om vrijwillige deelname van de studenten door persoonlijk vier klassen langs te gaan. De momenten waarop de interviews afgenomen zouden worden, vielen door een verkeerde planning in de herfstvakantie en de tentamenweek van de studenten, waardoor er maar een paar studenten wilden deelnemen. Er zijn e-mails gestuurd naar alle klassen, maar uiteindelijk is door de opdrachtgever een e-mail naar alles studieloopbaanbegeleiders gestuurd met de vraag tijd vrij te maken in hun studieloopbaanles om interviews af te laten nemen. Drie docenten hebben hier positief op gereageerd. Hierdoor zijn er elf interviews achter elkaar gepland. Dit proces had versneld kunnen worden door beter rekening te houden met de studieweken van de studenten.

Betrouwbaarheid en validiteit

Er zijn een paar discussiepunten te noemen wat betreft de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek. Er zijn uit een klas zeven interviews afgenomen. Deze zeven studenten hebben de mogelijkheid gehad om elkaar te kunnen informeren over de inhoud van het interview wat de interviews wellicht minder betrouwbaar heeft gemaakt door mogelijke, sociaal wenselijke antwoorden. Door de medewerking van studenten uit dezelfde klas zijn er meer interviews afgenomen bij studenten die CMV studeren, dan van de studierichtingen MWD en SPH. De ervaring met onder andere de studieloopbaanlessen en tools zou hierdoor anders kunnen zijn geweest. Het zou de betrouwbaarheid van het onderzoek bevorderen om van alle drie de studierichtingen een gelijk aantal studenten te interviewen.

Bij de eerste vier interviews is niet afgeweken van de onderwerpen en de volgorde van de topiclijst. Er werd bewust niet gevraagd naar wat de studenten motiveert, om sociale wenselijkheid bij het antwoorden te voorkomen. Bij het vierde interview is uitgeprobeerd om de vraag naar wat motiveert toch toe te voegen, zodat de centrale vraag zeker beantwoord kon worden. Er kwam extra informatie uit het interview wat van belang was voor het onderzoek, waardoor de volgende interviews allemaal deze vraag over motivatie bevatten. Ook is uit eerdere interviews informatie meegenomen in de vraagstelling bij de andere interviews. Op deze manier ontstonden er suggestieve vragen. Deze waren vaak om voorbeelden aan te geven of reactie uit te lokken, maar kunnen ook sociale wenselijkheid oproepen hebben. Wanneer deze situatie zich voor deed, werd het benoemd door de interviewer, maar ontkend door de geïnterviewde student. De resultaten zijn niet teruggekoppeld naar de studenten. Er is dus geen gebruik gemaakt van member-checking. Vooral wat betreft de valkuil die werd ervaren bij reflecteren, was het beter geweest de theorie voor te leggen aan de student en terug te koppelen of het klopt.

6.1.2 *In staat om te reflecteren?*

In het HBO wordt verwacht dat studenten reflectieverslagen schrijven over bijvoorbeeld lessen, over de zelfontwikkeling per studiejaar en over samenwerking met medestudenten. Er wordt dus verwacht dat studenten het reflectieve vermogen hebben om naar zichzelf te kijken. In het theoretische kader stond al aangegeven dat in sommige onderzoeken naar voren komt dat de 16- of 17-jarige, die naar het HBO gaan niet zouden kunnen reflecteren, omdat de ontwikkeling van de hersenen tot ruim na de leeftijd van 20 jaar doorgaat (Luken, 2008). Volgens Jolles (2011) is naar jezelf kijken en evalueren voor veel studenten te hoog gegrepen. Er zou tussen 17 en 22 jaar sprake zijn van een rijpingsfase in de prefrontale schors, waar deze hersenactiviteit plaats zou vinden. Er is behoefte aan steun, inspiratie en sturing van de docenten om de studenten tot deze rijping te laten komen (Jolles, 2011).

De geïnterviewde studenten van dit onderzoek hebben de leeftijd tussen 18 en 28 jaar. Wat opviel, was dat de drie studenten van ouder dan 22 jaar benoemden dat ze wellicht op een andere manier reflecteren dan hun klasgenoten van gemiddeld 18 jaar. Zij gaven aan dat hun levenservaring, door werk, persoonlijke situaties of simpelweg leeftijd, er bij hun voor zorgde dat zij goed konden reflecteren. Met goed reflecteren werd diepgang en ontwikkeling bereiken bedoeld.

Op de vraag: 'Zou jij van jezelf kunnen zeggen dat je kan reflecteren?' zeiden alle geïnterviewde studenten, sommigen met twijfel in de stem, uiteindelijk ja, omdat ze objectief naar zichzelf konden kijken. De studenten ervaren eigen bekwaamheid dus anders dan wat is gebleken uit de opvattingen over hersenactiviteit.

Twee van deze studenten vertelden te kunnen blijven hangen in het denken en dus een valkuil te ervaren van reflecteren. De studenten die dit aangaven, bevestigen de risico's van reflecteren zoals in het theoretisch kader is benoemd. Deze valkuil is voor hen het blijven hangen in dezelfde gedachte, twijfelen over gedachten en het herhalen hiervan. Dit wordt ook wel rumineren genoemd (Luken, 2010). Er wordt vanuit de opleiding door middel van reflecteren gevraagd op zoek te gaan naar verbetering van eigen gedrag. Deze herhaaldelijke vraag kan op de studenten het effect hebben dat er hierdoor een verwachting ontstaat een situatie zelf te kunnen verbeteren, terwijl er soms ook invloed van buitenaf is op een situatie. Er wordt dan tekort geschoten in de eigen verwachting. Deze manier van denken lijkt meer op rumineren dan op reflecteren. Op deze manier kunnen er negatieve gedachten bij de studenten over zichzelf ontstaan. Dit zou uiteindelijk kunnen leiden tot depressieve gevoelens (Luken, 2010). Het is daarom van belang goed uit te leggen wat reflecteren inhoud en begeleiding te bieden bij het reflecteren.

6.1.3 *Feedback en confrontatie*

Bennink & Jansen (2007) geven aan dat leren door reflectie een belangrijk leerprincipe is, maar ook feedback en confrontatie zijn belangrijke leerprincipes. In het onderzoek vielen feedback en confrontatie op als genoemde behoeftes of manieren om gemotiveerd te raken voor zichzelf te reflecteren.

Feedback wordt door Bennink & Jansen uitgelegd als een vorm van intermenselijke communicatie,

die eigenlijk al voorkomt als een persoon tijdens een gesprek wegstapt. Ook is feedback informatie over de mate waarin iemand heeft geleerd (Brug e.a., 2010). Doordachte feedback kan gegeven worden om de manier van leren bewust te bevorderen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van terugkoppeling op het leerproces van de student. Confrontatie is een gespreksinterventie methode, die ook in de psychotherapie gebruikt wordt bij leerprocessen. De kunst van het geven van leerbevorderende feedback of confrontatie is het in contact kunnen brengen van de student met zijn leervragen en begeleidingsdoelen.

Bij leren door feedback en confrontatie is de professionele begeleider, in dit onderzoek de studieloopbaanbegeleider, de getuige van de innerlijke en uiterlijke realiteit van de student (Bennink & Jansen, 2007). Hiermee wordt bedoeld, dat de begeleider de student observeert en het gedrag beoordeelt. Een van de geïnterviewde studenten zei hierover:

“Ik vind het sowieso al moeilijk om op te schrijven van dit voel je en dit heb ik geleerd. En als je erover kan vertellen is dat heel anders vind ik. Dan zie je de emoties erbij en zie je of het gemeend is of niet...”

... ze halen er wel puntjes uit van hé je vertelt dit of je vertelt dit..dus ik denk ook dat het nut heeft. En als je het hoort..dan ja..van stemgeluidenwisseling tot ja uitdrukkingen in het gezicht..ja dan heb je er veel meer bij. En ik vind op papier dan heb je het niet zo..ja net hoe de leraar het dan matcht en hoe dat die er dan over denkt en dat..ik vind niet dat het altijd tot z'n recht komt dan..de reflectie.” (Interview nr. 6, man)

6.2 Aanbeveling vervolgonderzoek

Dit onderzoek legde de focus op motivatie en ging ervan uit dat studenten zouden kunnen reflecteren. Omdat twee van de vijftien geïnterviewde studenten aangaf te kunnen blijven twijfelen en nadenken door te reflecteren, zou er in eventueel vervolgonderzoek dieper op de ervaring van studenten met de risico's van reflecteren in kunnen worden gegaan, zodat er een kritische blik op het effect van reflecteren in het HBO wordt geworpen.

Ook zou er kunnen worden gekeken naar het verband tussen leeftijd en de manier van reflecteren. Hiervoor zou er per groep een gelijk aantal studenten van verschillende leeftijden met elkaar vergeleken moeten worden, zodat de betrouwbaarheid wordt bevorderd.

Om de validiteit te bevorderen in vervolgonderzoek zou er gelet moeten worden op het consistent gebruik van de topiclijst. Ook zou er gebruik gemaakt kunnen worden van member-checking.

Begrippenlijst

Abstract denkvermogen	Vindt plaats vanuit het geheugen. Het vermogen om voorstellingen te bedenken van objecten of situaties die niet zintuiglijk waarneembaar zijn. Zo komt het niveau van denken boven het niveau van handelen te staan.
Abstractieniveau	De mate waarin het niveau van denken boven het niveau van handelen ligt.
Adolescentie	De levensfase tussen ongeveer het 12 ^{de} en 22 ^{ste} levensjaar.
Attitude	De houding van personen ten opzichte van objecten of situaties.
Autonomie	Zelfstandig functioneren.
Cognitieve ontwikkeling	De ontwikkeling van het vermogen om te leren.
Evalueren	Handelingen afwegen en beoordelen.
Extrinsieke motivatie	Handelen uit belang van externe invloeden.
Intrinsieke motivatie	Handelen uit eigen belang.
Metacognitieve niveau	Niveau in cognitief denken, waarbij abstractie vereist is.
Motivatie	Ergens het belang van inzien, waardoor een doel wordt bereikt.
Objectief zelfbewustzijn	Verhoogd zelfbewustzijn.
Psychosociale ontwikkeling	De ontwikkeling van de geestelijke vermogens en sociale vaardigheden.
Rumineren	Zich herhaaldelijk richten op negatieve gevoelens en de mogelijke oorzaken en gevolgen hiervan.

Ruminerende stijl	Zich richten op het rumineren, dat niet leidt tot effectieve oplossingen voor de negatieve gedachten.
Reflectie	Nadenken over eigen handelen om dit te kunne verbeteren.
Reflectiedwang	Hiervan is sprake als er vanuit een opleiding wordt verplicht om te reflecteren en er daarop wordt beoordeeld.
Waargenomen gedragscontrole	De verwachting die iemand van zichzelf heeft over zijn vermogen om bepaald gedrag uit te kunnen voeren.
Zelfbewustzijn	Vanuit een helicopterview naar zichzelf kijken en herkennen wat 'eigen' is en wat 'vreemd' is.

Literatuurlijst

- Baarda, Dr. D.B., de Goede, Dr. M.P.M., Teunissen, Dr. J., (2005), Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek, Houten: Wolters-Noordhoff
- Bennamar, K., (2005), Reflectie als drijfveer van het leerproces, Amsterdam: Onderwijsresearch & Ontwikkeling, Hogeschool van Amsterdam
- Bennink, Drs. H., Jansen, F., (2007), Leren op basis van feedback en confrontatie, Supervisie en Coaching, 24, 15-26
- Boeije, H., (2005), *Analyseren in kwalitatief onderzoek*, Amsterdam: Boom onderwijs
- Brug, J., Assema, van P., Lechner, L., (2010), *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak*, Assen: Van Gorcum
- Donders, W., (2007), *Praktische gespreksvoering*, Amsterdam: Boom onderwijs
- Groen, M., (2011), *Reflecteren: de basis* (2de druk), Houten: Noordhoff Uitgevers
- Jolles, prof. J., (2011), Jelle Jolles in artikel NRC over competentiegericht onderwijs: "Veel jongerejaars studenten leren nog niet voor hun toekomst". Breinblog Jelle Jolles. Verkregen via <http://www.hersenenenleren.nl/jelle-jolles-nrc-competentiegericht-onderwijs-jongerejaars-studenten-leren-nog-niet-voor-hun-toekomst>
- Kuijpers, M., Meijers, F., (2008). *Loopbaanleren en –begeleiden in het HBO*, Den Haag: PlatformBetaTechniek, De Haagse Hogeschool
- Larsen, R.J., Buss, D.M., (2008), *Personality Psychology: Domains of Knowledge About Human Nature*, New York: McGraw-Hill
- Luken, T., (2008), De (on)mogelijkheid van nieuw leren en zelfsturing. In Kuijpers, M. & Meijers, F. (red.) (2008). *Loopbaanleren: Onderzoek en praktijk in het onderwijs*. P. 127-151. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- Luken, T., (2009), De risico's van reflectie, Decaan & Mentor, 7, 5, april 2009, 24-31
- Luken, T., (2010), De risico's van reflectie nader bezien, Handboek Effectief Opleiden, juni 2010

Pauw, I., (2007), *De kunst van het navelstaren: de didactische implicaties van de retorisering van reflectieverslagen op de pabo*, KPZ InDruk: Zwolle

Rögels, N., (2004), *Levensloopspsychologie*, Soest: Uitgeverij Nelissen

Verstraeten, K., Bijttebier, P., (2008), Temperament, ruminerende responsstijl en depressieve symptomen bij adolescenten, TOKK, 33, 2008, 123-131

Vonk, R., (2007), *Sociale Psychologie*, Houten: Wolters-Noordhoff

Vos, H., Cowan, J., (2009), *Reflecteren en onderwijs: een taxonomie*, verkregen op 22-9-2011 van <http://purl.utwente.nl/publications/67981>

Westenberg, Prof. Dr. P.M., (2008), Diesoratie: *De jeugd van Tegenwoordig!*, Universiteit Leiden verkregen via <http://media.leidenuniv.nl/legacy/oratie-westenberg.pdf>

Bijlagen

Bijlage A. Begripsoperationalisatie

Variabelen	Determinanten	Dimensies	Subdimensies	Indicatoren
Reflectie	Persoonlijke determinanten	Kennis		- Benoemen wat reflecteren is - Benoemen wat het verschil tussen evalueren en reflecteren is
		Bewustzijn		- Eigen gedrag - Eigen behoeften
		Attitude		- Het nut van reflecteren tijdens de opleiding kunnen benoemen
		Vaardigheden	-Gesprekken - verslagen	-Benoemen wat het fijnste werkt.
		Waargenomen gedragscontrole		- Benoemen bij welke reflectievorm de student in staat is om te reflecteren -Benoemen of de student zichzelf in staat acht om te kunnen reflecteren (met of zonder hulpmiddelen)

Variabelen	Determinanten	Dimensies	Subdimensies	Indicatoren
Motivatie	Persoonlijke determinant	Intrinsieke motivatie		- Het belang van reflecteren kunnen benoemen. - Momenten benoemen waar wordt gereflecteerd buiten de studie. - Bewust zijn van eigen behoeftes.
	Omgevings determinanten	Extrinsieke motivatie		- Reflecteren voor een ander doel dan voor zichzelf.

Bijlage B. Topiclijst

Algemeen

Kort praatje om deelnemer op zijn gemak te stellen. Naam, leeftijd, eventuele vooropleiding.

- Wat houdt reflecteren voor jou in?
 - Als je de term reflecteren hoort, waar denk je dan aan?
- Wat is volgens jou het verschil tussen evalueren en reflecteren?
 - evalueren: situatie bekijken
 - reflecteren: ontwikkeling

Uitleg over het doel van reflecteren volgens de opleiding.

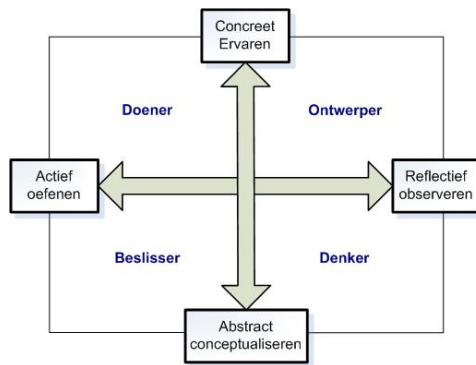
Ervaring

- Wat is je ervaring met reflecteren op de opleiding?
 - Mening over reflecteren
 - Eigen manier van reflecteren
 - zichzelf in staat achten om te kunnen reflecteren
 - reflectievormen die werken of niet werken, verschil in effect op bewustzijn
 - Effect van reflecteren
- Wat biedt de opleiding aan om te reflecteren?
 - Wat neem je mee uit het aanbod?
 - Ben je bekend met de overige hulpmiddelen?
 - Hulpmiddelen vanuit de opleiding:*
 - o coachgesprek met SB' er
 - o leerstijlen van Kolb
 - o Korthagen (reflectiecyclus)
 - o Johari venster
 - o Roos van Leary
 - o Belbin teamrollen
 - o STARR methode
 - o POP/PAP
 - o Stage opdrachten 1^e jaar
 - o Stagebegeleiding
- Zijn er momenten geweest dat je naar eigen mening beter bent gaan reflecteren dan andere momenten?
 - Waardoor kwam dit?
 - hulpmiddelen vanuit opleiding/eigen inzet

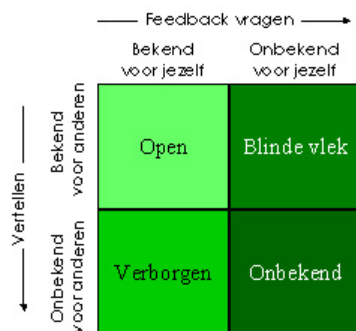
Intrinsieke motivatie

- Wat is voor jezelf het nut van reflecteren gedurende de opleiding?
 - beoordeling
 - professionaliteit
- Wat kan voor jou nuttig zijn aan reflecteren gedurende de opleiding?
- Op welke momenten reflecteer je buiten je studie?
 - life events: bijvoorbeeld een overlijden, een diploma halen, een vriendschap opbouwen of verbreken
- Verschil reflecteren binnen/buiten de opleiding
 - Wat is gemakkelijker?
- Wat is voor jou de ideale situatie om te reflecteren over je professionaliteit?
- Waar heb jij behoefte aan vanuit de opleiding om te kunnen reflecteren? Maak de zin af: Ik vind dat ik tijdens mijn studie beter kan reflecteren als....
- Wat motiveert jou om voor jezelf te reflecteren?

- coachgesprek met SB' er
- leerstijlen van Kolb

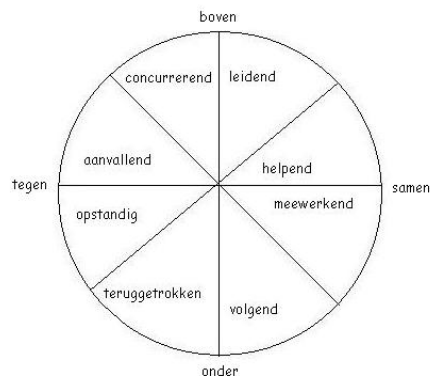
- Johari venster

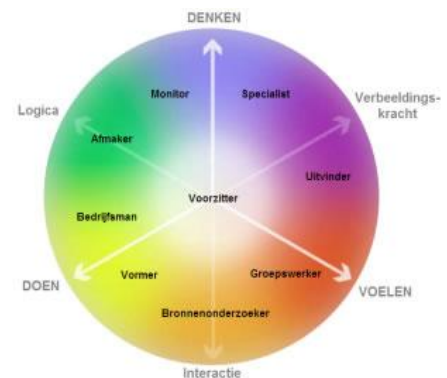
- Korthagen (reflectiecyclus)

- Roos van Leary

- Belbin teamrollen

- STARR methode

Situatie

- wat was de situatie?
- wat gebeurde er?
- wie waren er bij betrokken?
- waar speelde de situatie zich af?
- wanneer speelde deze situatie?

Reflectie

- hoe vond je dat je het deed?
- was je tevreden met het resultaat?
- wat zou je een volgende keer anders doen?
- wat heb je daarvoor nodig?
- welke competenties zijn belangrijk om in te zetten?

Taak

- Algemeen:**
 - wat was je taak?
 - wat was je rol?
 - wat werd er van je verwacht?

Persoonlijk:

- wat wilde je bereiken?
- wat verwachtte je van jezelf in die situatie?
- wat vond je dat je moest doen?

Resultaat

- wat kwam er uit?
- hoe is het afgelopen?
- wat was het resultaat van je andelen?
- hoe reageerde(n) de ander(en)?

Actie

- wat heb je precies gezegd en/of gedaan?
- hoe was je aanpak?
- en toen?
- hoe reageerde(n) de ander(en) op jou?
- wat heb je vervolgens gezegd en/of gedaan?
- en toen?

- POP/PAP
- Stage opdrachten 1^e jaar
- Stagebegeleiding

Bijlage C. Taxonomie

Kernthema	Thema	Categorie	Label
Reflectie	Kennis		Reflecteren = terugkijken naar zichzelf (15)
			Evalueren is in een groep (2)
			Evalueren is algemener (4)
	Algemene ervaring		Nuttig (7)
			Ziet geen effect (2)
			Vindt zichzelf bekwaam in reflecteren (14)
			Buiten de opleiding reflecteren over het dagelijkse leven (3)
			Binnen de opleiding reflecteren over schoolactiviteiten (3)
			Reflecteert onbewust (15)
	Nut van reflecteren		Zelfontwikkeling (10)
			Professionele ontwikkeling (9)
			Persoonlijke ontwikkeling (4)
			Bewustwording (10)
	Moeilijkheid van reflecteren op de opleiding		Niet nuttig (4)
			Beoordeling (6)
			Tijdsgebondenheid (3)
			Reflecteren is een beladen woord (1)
			Geen feedback na beoordeling gehad (2)
			Reflecteren is gericht op persoonlijke situaties of gevoel (7)
			Hoeveelheid (6)
		Reflectieverslag	Standaardvragen beantwoorden zonder eigen inbreng (8)
			Heeft weinig diepgang (4)

Kernthema	Thema	Categorie	Label
Reflectie	Motivatie om voor zichzelf te reflecteren		Confrontatie met eigen gedrag (12)
			Reflectieverslag: helpt concretiseren (5)
			Voor zichzelf reflecteren is makkelijker (10)
			Beter gaan reflecteren na feedback (2)
			Beter gaan reflecteren na meer informatie (1)
			Effect zien (3)
		Gespreksvorm	Meer erover nadenken (10)
			Gaat over dagelijkse leven (1)
			Vertellen wat je echt voelt (4)
			Groepsfeedback maakt bewust (3)
	Valkuil		Teveel blijven hangen in denken (2)
Hulpmiddelen	Behoeftte aan		Feedback op reflectie (8)
			Rust in het hoofd (3)
			Klassikale behandeling van tools (2)
			Simpele tools (3)
			Vrijheid in reflecteren (6)
			Meer informatie (3)
			Schriftelijke voorbereiding op gesprek (2)
			Gespreksvorm (15)
			Bewustwording door praktijkverhalen (1)
			Bewustwording door casussen normen en waarden (1)

		Contact met studieloopbaanbegeleider	Goed contact is belangrijk (5)
			Behoeftte aan gesprekken tussendoor (1)
Kernthema	Thema	Categorie	Label
Hulpmiddelen	Tools		Tools zijn leidraden voor verslag (2)
			Tools hebben dubieuze uitkomst (1)
			POP en PAP omdat het moet (2)
		Herkenning van tools	Coachgesprek (15)
			Roos van Leary (9)
			Reflectiecyclus van Korthagen (7)
			Teamrollen van Belbin (2)
			STARR (9)
			Leerstijlen van Kolb (3)
			Johari venster (1)
			Stageopdrachten (11)
			Stagebegeleiding (8)

Bijlage D. Transcripten

Gesprek 4 – (vrouw)

Interviewer		Interviewee
Heb je hiervoor een opleiding gedaan?		MBO, SPW
Ok! Heb je hier ook moeten reflecteren?		Ja!
En dat is een..vierjarige opleiding?		Ja, dat is vier jaar. Maar dat was wel veel minder dan wat ik nu moet doen.
Hmhm..		Ik heb ehm, dat is misschien handig om te weten. Ik ben vorig jaar ingestroomd in het tweede jaar en toen ben ik eerst CMV gaan doen, dat heb ik een maand gedaan en daarna ben ik overgegaan naar SPH. Dus toen ben ik in de derde periode ingestroomd, dus ik heb wel een half jaar stage gelopen, daar heb ik heel veel moeten reflecteren.
Hmhm, ok. Is het verschil groot tussen MBO en HBO wat betreft reflecteren?		Ja vind ik wel, hier moet je sowieso veel meer reflecteren. En dan hebben we het vooral over de stage he, want hier is vooral duidelijk geworden dat ik, ik vond echt dat je heel veel moest reflecteren en dat je op alles moest reflecteren. Dus eigenlijk alles wat je mee maakt op stage, maar ook op de lessen die je hebt gehad. En ja, dat vond ik niet echt nodig.
Ok, ehm ja, over het algemeen..als je het woord reflecteren hoort, waar denk je dan aan?		Eh..over wat je doet, wat je denkt en voelt, dat je dat opschrijft. En dat je daar dan dieper op ingaat en verder over na gaat denken. Stel dat er dingen zijn die je beter kan doen, dat je daar achter komt. Hoe dat je er beter mee om kan gaan. Dus het is denk ik wel echt de diepgang. En dat vind ik ook wel heel goed! Het is niet dat ik er geen voorstander van ben, maar ja ik vind dat er wel heel veel..HEEL veel gereflecteerd moet worden en daar heb ik soms wel zoiets over van ja..is dat wel nodig?

Ja, kan ik me ergens wel iets bij voorstellen en ik heb het ook al van meerdere studenten gehoord. Maar ik hoor je dus zeggen, het terugkijken op de situatie sowieso, maar vooral ook diepgang.		Ja, dat vind ik zeker wel positief eraan!
Ok, wat is voor jou dan het verschil tussen evalueren en reflecteren?		Eh..ja evalueren dat is..ik denk dat je bij evalueren minder diepgang hebt. Daar ga je ook wel terugkijken naar de situatie, maar dan kom je denk ik toch minder bij de puntjes uit van waarom je het op die manier hebt gedaan en waarom niet anders. Hoe je het de volgende keer anders zou kunnen doen.. en ik denk dat evalueren misschien ook wel wat algemener is.
Ja, ik heb een aantal theorieën erbij gepakt om nou eens te kijken wat precies het verschil is. En wat je zegt komt er inderdaad wel mee overeen, reflecteren gaat echt puur om die ontwikkeling. Want bij reflecteren én evalueren kijk je allebei terug op een situatie en naar je eigen gedrag ehm..en ook wel het gedrag van anderen, maar bij reflecteren kijk je meer naar de diepgang. Wat neem je mee naar een volgend leerdoel.		Ja.
Ik heb nog eens aan een docent van je opleiding gevraagd wat nou het doel van reflecteren is en zij kwamen dus met vooral		Reflecteren?

professionele ontwikkeling, maar ook dat ze jullie wat zelfbewuster willen maken, dus was ik wel benieuwd naar wat jouw algemene ervaring is. Dus wat vind je ervan? Hoe doe je het misschien..		
Ja		Eh, ok (gelach).. ik ben er wel een voorstander van. Ik vind het ook wel goed dat het gebeurt. Ehm...wat qua stage zeg maar, vind ik sowieso dat het moet gebeuren en ik vind ook dat je het moet doen, want ik heb er zelf erg veel van geleerd. Ik doe het altijd STARR beschrijven, dat ken je misschien wel?
Ja..		..en daar merk ik bij mezelf wel van, dat dat me echt aan het denken zet. Want dan kijk je ook echt terug op zo'n situatie. Anders denk je er misschien wel even over na van hoe heb ik dat gedaan of wat is er aan de hand in zo'n situatie, maar dan eh..als je het dan STARR beschrijft over je schrijft een tekst erover ja dan kom je..ik kom dan bij mezelf meer uit van hoe ik het anders kan aanpakken. En ook als je dan... die reflecties moet je vaak bespreken.. en dan krijg je ook feedback van anderen. Dus wat dat betreft ben ik het er wel mee eens dat we het doet. Over de lessen reflecteren, wat we ook tijdens stage moesten doen, dat..ja vond ik eigenlijk helemaal niet zinvol. Want je hebt verschillende lessen..ik weet eigenlijk niet zo goed hoe ik dat moet vertellen.. ja je moet eigenlijk gewoon over de stof die je krijgt, reflecteren, dus wat je ervan vindt en wat je ermee gaat doen en alles en daar had ik zoiets van ja dat hoeft allemaal niet..
Dus het was een les reflecteren die jullie kregen?		Nee nee, je had zeg maar bepaalde lessen, gewoon allemaal vakken..eh we hadden bijvoorbeeld ook zo'n training van huiselijk geweld..en daar moet je dan helemaal, van elke les die je hebt, moet je reflecteren. Dus dat wordt dan zo ontzettend veel reflecteren! Als je heel je stage al elke keer iets moet bijhouden én dan van alle lessen, daar moet je over reflecteren. Dus daarover heb ik zoiets van..dat van stage vind ik goed, maar dat van school vind ik gewoon allemaal teveel.
Was dat bij elk vak?		Dat moesten we voor elk vak doen ja.
En dan krijg je zo'n vak een keer in de week ofzo..? Of hoe moet ik dat voor me		Ja. En dan moest je op het einde zo'n eindreflectie schrijven en dan moet je ook alles eh..moest je per vak omschrijven wat je ervan had geleerd en wat je ermee zou doen. Dus dan moest je nog een eindreflectie schrijven! Dus al dat reflecteren tijdens

zien?		stage in het tweede jaar, dat is de derde leerperiode wel eh..te veel.
Ja, ok. Kan ik me ergens voorstellen.		Ja..
Zou jij van jezelf kunnen zeggen dat je kan reflecteren?		Ehm..ik denk het wel. Ja, als ik kijk wat ik over mezelf terughoor..vinden hun in ieder geval dat ik het goed doe en..ja..van mezelf eigenlijk ook wel. Als ik eenmaal aan het schrijven ben, dan kan ik de situatie goed voor de dag halen en dan komt het er gewoon makkelijk uit. Dan kan ik terugkijken op hoe ik me voelde in die situatie en.. ja. Ja, wat ik anders had kunnen doen...Ja.
Wat hoor je terug van docenten?		Eh, wat ik eigenlijk net zei, dat ik goed kan uitleggen..eh dat ik goed kan terugkijken op mezelf. Dus niet dat ik dan niet diep genoeg ga ofzo.
Hmhm, ok. Ehm ik hoorde je net vooral praten over reflectieverslagen, dus dat je echt moet reflecteren in vooral de vorm van schrijven..zijn er nog andere vormen?		Ehm ja, dat had ik ook net verteld..dat je in de klas erover moet praten. Eh..wat ik daarvan vind?
Nee, puur welke vormen..dus groepsgesprek..		Ja ehm...
Feedback van docenten...?		Ja tijdens stage ehm, evaluatie van stage met school..
Grappig nu hoor ik evaluatie en reflecteren door elkaar gaan he.		Ja! (gelach) Dat deed ik dan weer tijdens dat evaluatiegesprek, want dan ga je reflecteren op..
Ok, welke vorm vind jij het fijnst voor jezelf?		Van die twee?
Ja om te schrijven of in gesprek?		Ja ehm..schrijven doe je eigenlijk alleen he, dat vind ik gewoon prettig om te doen, maar ik vind ook..ik denk dat het voor mezelf wel goed is om van anderen te horen hoe dat hun erop kijken. Ik kijk misschien minder breed als de rest, snap je?

Ehm..leg eens wat verder uit.		Ehm als ik gewoon in m'n eentje aan het schrijven ben, dan kom ik, dan zet ik wel mijn gedachten en gevoelens en hoe ik het heb gedaan op papier, maar als ik in een groep zit en ik vertel m'n verhaal en hoe ik er tegenaan kijk, dan kijken hun er misschien weer anders tegenaan. En als hun dat weer tegen mij zeggen dan zet mij dat ook weer aan het denken, waardoor ik weer kan reflecteren. Dus dat vind ik misschien wel positief.
Dus het is fijner om in overleg te gaan met anderen?		Ik denk dat je..ja dat je er meer van leert wou ik zeggen, maar dat is misschien niet helemaal waar. Ik denk dat het goed is om het allebei te doen (gelach).
Ok, ja dat kan. Ehm je ziet me een aantal keer terugkijken op dit lijstje he..		Ja is goed hoor.
Dat zijn een aantal onderwerpen waarvan je opleiding in ieder geval wil dat ik ze met je bespreek. Ehm..ja ook eentje..ze vragen zich af wat eh.. zij volgens jou aanbieden qua hulpmiddelen voor reflecteren.		Wat ik zou aanbieden??
Wat zij aanbieden aan jou momenteel.		Qua hulpmiddelen om te reflecteren..waar moet ik dan aan denken?
Ehm, tools..theorieën...waardoor het makkelijker wordt.		Ehm wat ze op dit moment doen? Ik vind dat ze daar niet heel veel aan doen. Ik weet dat ik 1 keer een les heb gehad over ehm..interview was dat..een deel van m'n stage kwamen we samen op school en toen kregen we eigenlijk allemaal te horen dat je veel moest reflecteren en toen hebben we een soort lesje gehad van hoe je dat het beste kon doen. En zal ik vertellen wat we hebben gedaan?
Ja, leuk.		Ja, dat was een A-4tje met een tekst erop en bovenaan die tekst stond, mening, gevoel.. maar dat zat allemaal in de tekst. En dan moest je aangeven wat wat was en dan kwam je er eigenlijk achter..iedereen moest voor zichzelf ehm... Ik kom er niet meer uit, het is echt lang geleden. In ieder geval, het was een oefening waar het op

		neer kwam wat reflecteren nou echt was en dat je vaak denkt dat je in een reflectie je mening vertelt, dat had ik in het begin in ieder geval. Dat dat niet is wat je doet bij reflecteren. Ik kan het niet zo goed uitleggen..
Het wordt me al een beetje duidelijk, maar..		Ja, in ieder geval die oefening hebben ze aangeboden en dat vond ik wel echt een hele goede oefening, maar verder heb ik er eigenlijk niet zoveel over gehad. Qua theorie ofzo..
Nou ik heb een lijstje waarvan zij zeggen dat ze het je aanbieden.		O de STARR trouwens!
Ja, de STARR noemde je inderdaad al.		Ja SMART zit er misschien nog bij..
Nee, de STARR wel..maar voor de rest nog een aantal. Dus aan jou de vraag welke je nog meer herkent.		Deze ken ik..(Roos van Leary). De STARR, stagebegeleiding hebben we het net over gehad.. Maar die Roos van Leary, daar heb ik geen les in gehad, maar ik heb wel in de boeken ofzo, in de theorie, volgens mij sociotherapie, dat we dat hebben moeten lezen, dat dat in een toets voorkwam. Maar niet geleerd hoe we die zelf zouden moeten gebruiken. De enige die ik gebruik en waarvan ik heb geleerd hoe ik die moet gebruiken is die STARR. En de pop en pap.
En heb je die STARR geleerd op het HBO of MBO?		HBO
Wat heb je eigenlijk allemaal op het MBO geleerd?		Toen hadden we SMART..toch? Maar dat was niet echt reflecteren, ik weet het eigenlijk niet. Ja daar had je gewoon een lijstje, maar dat was meer reflecteren op jezelf wat ik daar had. En dan had je een lijstje over samenwerken en leiding geven..dat allemaal en daarover moest je per puntje over je klasgenoten invullen. Dus hoe je vond dat hun dat doen. Dan kregen later al je klasgenoten van de docent al die blaadjes. Dat was meer reflecteren op je klasgenoten, niet op jezelf. Maar ik weet niet precies hoe dat verder zit.
OK, maar die Roos van Leary, daar heb je in ieder geval de theorie over gelezen..verder nooit gebruikt?		Nee, nooit.

Ok, want hoe maak jij anders een reflectieverslag?		Ehm ik gebruik eigenlijk altijd die STARR.
En dat was het?		Eh ja vanuit die STARR ga ik verder schrijven, maar ik heb alleen maar reflectieverslagen tijdens stage gemaakt en dan had je eigenlijk gewoon een document met allemaal vragen van hoe heb je dit gedaan en hoe heb je dat gedaan. Daarnaast de STARR...maar misschien moet ik wel vertellen, ik ben in het tweede jaar ingestroomd, dus het eerste jaar heb ik weet ik niet of ze hier iets over hebben geleerd.
Ehm, zijn er voor jezelf momenten geweest dat je beter bent gaan reflecteren dan op andere momenten?		Ehm...ja... ja dat is wel. Eh ook op stage. De moment dat er iets voorviel zal ik maar zeggen, ben ik daar beter op gaan reflecteren dan op de momenten dat het gewoon allemaal loopt en goed gaat..want dan zoek je. Of dan zoek ik in ieder geval bij mezelf van wat is er dan mis gegaan? En wat had ik daar aan kunnen doen dat het wel goed was gelopen? Hoe zorg ik de volgende keer wel dat het gewoon goed gaat. Dus daar had ik dan eigenlijk wel die leerpunten uit. Dus door situaties dat het wat minder goed gaat. En wat had ik daar aan kunnen doen dat het wel goed was gelopen? Hoe zorg ik de volgende keer wel dat het gewoon goed gaat
Doe je dat meteen in de vorm van een verslag of voor jezelf?		Ehm als er iets is voorgevallen schrijf ik eigenlijk meteen altijd een reflectieverslag. Ehm, zo'n STARR is altijd heel uitgebreid, ja, dus dan haal ik wel 2 tot 3 A4-tjes en dan..als ik dan later een reflectieverslag moet maken, dan heb ik ook die STARR nodig.
Dat is wel super handig inderdaad. Dan heb je meteen eh..ja ok. Ehm zijn er verder nog momenten dat je bijvoorbeeld buiten je opleiding reflecteert?		Ehm ja... gewoon in het dagelijks leven?
Ja...		Ehm...jawel..jawel! Dan moet ik echt even nadenken. Ehm, niet dat ik nou..gewoon in het algemeen kan ik wel dingen noemen. Ik denk als je gesprek hebt gehad met iemand dat wat minder is verlopen, dan kan je erop terugkijken en eh..kijken van wat ik dan zelf heb gezegd of het misschien daaraan ligt of..zoiets, daar zou ik t bij doen. Of als ik ruzie met iemand zou hebben of meningsverschillen dan zou ik er ook wel op terugkijken. Bedoel je dat soort dingen?

Ja		Ja, nou dat soort dingen. Als ik wat eh.. de trein heb gemist en te laat ben op school dan kan ik kijken van hoe dat heeft kunnen gebeuren en vanuit daar ook weer gaan denken wat ik eraan kan doen. Van die dingen allemaal.
Ja, en wat vind jij dan fijner? Om op die manier te reflecteren of op school?		(gelach) ehm... nou, tja dat is best een goede vraag. Op die manier want het gaat dan veel sneller en makkelijker eigenlijk he. Het zijn gewoon een paar minuutjes dat je erover nadenkt, of ja dat heb ik dan, dus niet dat ik daar heel lang mee bezig ben. Of het moet iets groots zijn..maar en dan gaat het eigenlijk makkelijker. Dan zit het in je hoofd. En voor school ga je alles uitschrijven en erover praten. Dus dat andere is makkelijker. Maar..misschien ook weer niet.
Hoezo niet?		Ehm..ja ik weet niet. Het is..wat ik zei van die trein als ik te laat ben op school dan is dat naar mijn idee maar iets kleins. Ja, misschien ook wel groot, maar..ehm..ja. Ja daar heb ik niet de behoefte bij om het helemaal uit te schrijven met de STARR methode, dus dan is dat gewoon makkelijker. Maar ook, ik hoef dat voor mijn idee ook niet zo uit te werken.
Ok ehm.. je noemde net een ruzie bijvoorbeeld he, wat als je die zou uitschrijven?		Ehm..het is niet dat ik over een ruzie een paar minuutjes nadenk. Ja, ik weet ook niet of ik dan verder zou komen. Want als er echt wat zou zijn gebeurd dan denk ik daar wel goed over na van wat er is gebeurd en hoe dat heeft kunnen gebeuren. En op dat moment ga ik wel reflecteren..ik snap waar je naartoe wil. Wat nou eigenlijk het verschil is met school als ik dan wel alles uitschrijf en dan zo gewoon in het dagelijkse leven niet.
Ja, inderdaad.		Ja, ik kan het alleen niet zo goed uitleggen, wat het precies is..ja ik weet het niet. Wat zou jij doen? Wat vind jij?
Ik vind het ook makkelijker om het buiten school te doen. Maar dat heeft bij mij ook wel met andere dingen te maken...met bijvoorbeeld het feit dat docenten het van me vragen om te reflecteren.		Dat MOET inderdaad.. jaja dat is ook wel wat je zegt.
Ik leg geen woorden in je mond he!		Nee nee, precies, maar nu je het zo zegt denk ik wel van dat is zo. Van school is het een verplichting. Er wordt gewoon gevraagd ... of hetzelfde met die lessen dan heb ik er geen zin in maar dan moet ik het wel doen. Want als ik het niet doe, dan haal ik

		m'n stage niet of dan is m'n eindverslag niet goed. Dus dan heb je er eigenlijk ook al minder zin in.
En toch hoor ik je zeggen.. ik vind het niet erg om te doen en in principe doe je het al uit jezelf, want als er iets voorvalt dan schrijf je het alvast uit...		Ja, maar dat is met stage en niet met die opdrachten van elke les. Op stage reflecteren daar heb ik niet zoveel moeite mee. Dat doe ik ook gewoon, als er iets gebeurt dan schrijf ik het ook gewoon op. Maar als ik een les heb gehad op school en daar moet ik een reflectie van schrijven.. Ja als ik het nut er niet van inzie dan is het moeilijk om eraan te beginnen en het te doen.
Hmhm, want wat is het nut voor jou van reflecteren?		Eh dat je die diepgang zoekt en er nieuwe leerpunten uithaalt. Dus dat je jezelf beter leert kennen.
Dat was het?		Ja..
Hmhm, ok dat kan. Nou, ik heb bij jou sowieso wel het idee dat je je gewoon heel erg bewust bent van jezelf, dus ik denk dat ik jou wel kan vragen ehm..wat jou nou zou kunnen motiveren om te reflecteren? Ik weet nou wat er makkelijker is voor je en wat je fijner vindt om te doen, maar wat motiveert je nou?		Hoh ja inderdaad..dan zou ik eigenlijk zeggen als het niet moet. Maar dat is ook helemaal niet waar. Want als het niet moet dan..dan zou ik misschien eh.. ja bijvoorbeeld die lessen die zou ik niet meer doen. En dan zou ik wel nog die STARR uitschrijven, omdat ik er wel achter ben gekomen dat ik daar veel van leer. Bedoel je dan eigenlijk wat de school zou kunnen doen? Wat de school kan aanbieden zodat ik meer gemotiveerd ben?
Bijvoorbeeld..		Ehm ja, reflecteren op stage dan, niet meer op die lessen. In ieder geval minder reflecteren.
Wat is minder reflecteren?		Niet elke les! Of misschien wel niet op de lessen. Dat doe je eigenlijk toch al op het einde als je een module hebt gehad is er aan het einde altijd wel een..ja een evaluatie dan..waar je samen het erover hebt van wat er goed ging, wat je ervan vond..en voor mij is dat eigenlijk genoeg over die lessen. Dus ik zou niet elke les hoeven te reflecteren.
Dus jij zegt..aan het eind van elk vak, van elke		Ja! Of niet eens in een verslag misschien..als je gewoon bij elkaar komt met je klas en er dan een les voor uittrekt en het er dan over gaat hebben. Dat iedereen gewoon

periode een reflectieverslag maken is voldoende.		van te voren een aantal punten inbrengt ofzo..
Maar denk je dat dat effectief is? Want in een groep vallen er ook altijd een aantal mensen weg. Er zijn altijd wel een aantal mensen die een duidelijke mening hebben en andere kunnen denken van ja ik loop wel mee.		Ja..ja dat klopt. Je zou ook, maar dat heb ik ook wel eens gehad, dat je aan het einde van de module een blaadje krijgt met reflectievragen over de module. Ieder voor zich kan dan uitten wat ie ervan vindt. Dat is op zich ook wel een goede.
Maar dan gebeurt het weer in een verslagvorm.		Ja, klopt.
Terwijl je net aangaf dat een gesprek eigenlijk veel fijner is.		Ja, klopt, maar ja dat kan. Ik vind een gesprek misschien fijner, maar jij zegt dat er mensen zijn die misschien dan stilvallen, dus voor hun is het misschien fijn om het op papier te schrijven. Of je zou iets moeten bedenken van dat iedereen met iets komt. Dat iedereen iets inbrengt.
Hmhm, maar dat is natuurlijk ook het verschil met een groepsgesprek en individueel.		Ja..
Hoe zou jij een individueel gesprek dan zien?		O ik was niet echt aan een individueel gesprek aan het denken, ik bedoelde een groepsgesprek. Uhm..hoe zie ik dat dan? Ehm ja, eigenlijk niet dat zie ik niet echt voor me. Dus met je docent een gesprek over hoe je de module vond.
Ja en wat jij ervan had geleerd..		Ja dat zou ik niet voorstellen. Als het nou ehm met SLB is ofzo, dan wel..dan zeker wel..maar ik hoef niet perse een gesprek te hebben met m'n docent nee. Dan zou ik een groepsgesprek wel goed vinden, dan geeft iedereen aan wat ie vindt. Of inderdaad dat iedereen een blaadje invult en daarop zet wat ie ervan vindt. Maar ik hoef dan niet..nee geen gesprek.
En wat is dan het verschil met je SLB'er?		Omdat je tijdens SLB bespreekt hoe je ervoor staat en je ontwikkeling en..ja dat vind ik wel goed, van hoe stond je in de vorige periode en hoe zou je het nu doen?

Doe je dat nu al een gesprek aan het einde van de periode?		Jawel, maar dat vind ik ook wel goed.
Dus zoals het nu gaat is het eigenlijk wel prima?		Eh...ja.
Ok, dus de gespreksvorm vind je ok. Individueel aan het einde van de periode? Dat je elke keer met je SB'er even kijkt naar hoe het is gegaan.. alleen de hoeveelheid van de reflectieverslagen daarvan zeg je van nou dat mag wel minder..		Ja, dus gewoon de vakken, de lessen, daar hoef ik geen gesprek over, maar gewoon met SB vind ik dat wel prettig. Dus dat is eigenlijk wel een beetje hoe het nu gaat.
Ok, ik denk dat ik al m'n informatie heb.		Snap je het een beetje?
Ja hoor... wat voor idee heb jij erover dan?		Nou ik ben wel zo dat ik dit denk en dan dat zeg..en dat kan best verwarrend zijn.
Nee hoor en ik ga het hele gesprek nog analyseren, dus ik kom er wel uit. Wil jij er verder nog iets over kwijt?		Nee, dat was het wel..

Gesprek 12 – (vrouw)

Interviewer		Interviewee
Heb jij hiervoor een opleiding gedaan? MBO, HBO?		Ehm alleen de HAVO en daarna ben ik een jaar gaan werken.
Ok, dus reflecteren op deze studie is ook echt je eerste ervaring met reflecteren?		Ja. Wel ja..ja wel zeg maar zelf als je zelf nadenkt over dingen die je doet..dat deed ik altijd al, maar niet dat ik op ging schrijven, ja een dagboek misschien, dat kan je misschien ook wel een beetje zien als reflecteren..
Ja dan kom ik gelijk op m'n eerste vraag..		Ok
Wat is reflecteren volgens jou?		Eh reflecteren..ja het is kijken naar jezelf, wie je bent, wat je doet en ik vind het een beetje kijken of het goed is of niet en..wat je kan verbeteren, je verbeterpunten en ja ook heel veel schrijven over..ik vind het ook een beetje van je afschrijven. Zo..zo..ervaarde ik het in het eerste jaar ook van oh, ik heb dit eigenlijk al meegemaakt in deze periode en dan kon ik het afschrijven en soms ja kwamen er meer kwade dingen uit of ..je kijkt toch een beetje..ja het van me afschrijven een beetje.
Ok, wat dus vooral terugkomt is terugkijken he naar je gedrag, naar je situatie.. Wat is volgens jou dan het verschil met evalueren?		Ik denk dat reflecteren ook meer eh persoonlijker is..en emotioneler misschien, dat evalueren klinkt zo strak van ja, we gaan nu evalueren, dit ben jij en..en reflecteren..het is moeilijk uit te leggen. Ja..ehm minder straks. Je wil er meer van leren, maar het gaat meer om jezelf evalueren... Nee, ik weet niet goed hoe ik dat eh..
Probeer maar..		Ja eigenlijk evalueren strak en reflecteren is meer hoe je je voelt en..dat evalueren meer gaat om een handeling, wat je doet en of je het goed doet en reflecteren meer over hoe je denkt en ehm..ja wat je kunt verbeteren, maar ook op een fijne manier voor jou.
Ok, de reden waarom ik je deze vraag stel is omdat jullie natuurlijk wel evalueren en reflecteren aangeboden krijgen en om goed te kunnen reflecteren, is het goed		Hmm.

om te weten wat het precies is. En ik merkte al dat heel veel studenten het door elkaar halen.. ik deed het zelf in het begin ook, dus ik het er een aantal theorieën bij gehaald en daaruit kwam naar voren dat je bij evalueren en reflecteren beide kijkt naar een situatie..dus hoe je gehandeld hebt, nou inderdaad zoals je het net uitlegde maar evalueren is meer een beetje..oppervlakkig. En bij reflecteren kijk je echt in de diepte en de breedte en wat voelde je erbij en kijk je heel erg naar de ontwikkeling die je hebt meegemaakt, dus wat neem je mee naar de volgende keer?		
Dus dat is het verschil..		Ok, ja als je het zo uitlegt klinkt dat herkenbaar.
Ehm ik heb aan een docent gevraagd wat volgens de docenten het doel is van reflecteren, aangezien jullie het zo ontzettend veel moeten doen. En zij zei, nou het is natuurlijk professionele ontwikkeling wat we willen bereiken, maar vooral dat studenten zich zelfbewuster worden. En dus was ik benieuwd naar wat jouw ervaring nou is met reflecteren op de opleiding.		Ehm zoals ik zei..het is meer opschrijven, maar ik vind..ja waar ik me aan stoorde was dat reflecteren bijvoorbeeld..ik vind niet dat je kan zeggen dat het goed of fout is. Dat vind ik echt een..je schrijft op wat JIJ voelt, wat JIJ van de periode vond en dat kan niemand beoordelen als goed of fout en ik vond het best fijn om te doen..ik had vrij weinig dat ik dacht, och moet dat weer, maar ook om met iemand te praten vind ik ook fijn. Kijk, opschrijven..het is persoonlijk, dat kan je niet als goed of fout aangeven..het is gewoon echt JOUW deel, wat jij ervaarde...het is natuurlijk moeilijk om bij jezelf te zien wat je goed of fout doet..je ziet het wel maar je weet natuurlijk niet alles.
Ok, want je wordt er wel voor beoordeeld. En hoe ben jij er tot nu toe voor beoordeeld?		Dat vind ik best moeilijk, want eh..ja dat ik goed opschreef wat ik dacht en wat ik vond. Dat ik misschien nog dieper op dingen in moest gaan. Maar ja zo ben ik niet, nog dieper..ik schrijf gewoon op wat ik denk en wat ik vind, maar om nog dieper in alle hoekjes enzo, ja dat vind ik moeilijk of er is niet nog dieper of..en dan moet je toch..dan denken zij van jawel er zit nog wat en dan denk ik nee. Hoe ik het heb opgeschreven zo vond ik het en zo voelde ik mezelf. Niet meer en niet minder.
Ja, dus je docent had zoiets van er zit wel nog wat meer achter en jij vond van niet.		Ja zo voelde het wel..zo van je moet er dieper op ingaan en ik dacht, nee het is gewoon zo! Ik kan niet nog dieper gaan graven als het gewoon zo is.

Hmhm, dus is het dan ook echt zo, dat het gewoon zo is zoals jij het zei of speelt er misschien ook mee dat het lastig is om aan de docent kwijt te kunnen?		Misschien een deel wel..ja als het op papier is dan maakt het niet zoveel uit. Ik weet gewoon dat als ze het lezen, hier wordt het niet doorverteld ofzo. Ja ok sommige dingen zijn moeilijker te zeggen dan andere, maar dat is gewoon meer hoe je van binnen zit denk ik. Dit is..wat ik zelf dan denk..dat doe ik zelf wel en dan wil ik niet alleen maar met anderen praten. Ik zou dat minder snel doen, omdat ik vrienden en familie heb waar ik daarmee naartoe ga. Dus ik zeg over de opleiding wat ik ervan vond en persoonlijk haal ik er dingen bij om voorbeelden te noemen enzo, maar ik zeg toch ook vaak wat ik voel.
Dus als ik het zo hoor dan heb je ook wel zoiets van, kijk de manier waarop ik reflecteer, dat is voor mij gewoon voldoende en dan kunnen zij wel meer vragen, maar er komt gewoon niet meer uit.		Ja ook wel ja. En ik vind het ook wel fijn om te praten. Sommige mensen praten niet overal over en ook niet over hoe je in elkaar zit. Kijk ik heb geen moeilijke dingen meegemaakt ofzo, maar af en toe heb je een periode wanneer je meer in een dipje zit dan andere en ik weet dat dat dipje overgaat, dus dan vind ik niet dat ik dat hoeft te vertellen op school. Snap je wat ik bedoel?
Ja ik denk het wel. Dat je zoiets hebt van de echte zware dingen hou ik lekker bij mezelf en daar hoeft ik de opleiding niet bij te betrekken, dat gebeurt wel in m'n persoonlijke leven.		Ja! En ja ik heb eigenlijk nog bijna niks meegemaakt, maar eh..ja waar je zelf over twijfelt, dat je soms teveel nadenkt over de wereld..ja en om dat allemaal hier te gaan vertellen...Maatschappij en dingen..ik zeg wel wat ik denk, maar er zijn grenzen.
Ja, maar als je zegt ik denk eigenlijk teveel na, dan neem ik aan dat reflecteren best makkelijk moet zijn voor jou.		Ja en nee. Soms heb je een moment dat je echt nadenkt over iets en dat ben je daarna weer kwijt. En dan moet je reflecteren en dan denk je oh wat was er nou in die periode gebeurd? Misschien is het zo dat ik iedere week reflecteer klinkt ook weer zo...maar je onthoud de dingen die belangrijk voor je waren in die periode. Want iedere week zie ik mezelf niet reflecteren. Ik doe het wel in m'n hoofd, maar om het allemaal op te schrijven daar heb ik dan weer geen tijd voor ofzo. Ja ik reflecteer eigenlijk voor mezelf iedere dag een beetje.
Ok!		Ja eigenlijk continu.
Kan je een aantal momenten noemen waarop je dat doet?		Ja gewoon als ik eh.. ja als er situaties geweest zijn dat ik dacht van oh hoe had ik dit anders kunnen doen? En als ik het opnieuw had kunnen doen, zou ik het zo doen. Ja gewoon op het moment of over.. ook als een ander kijkt, dan reflecteer ik op mezelf. Als iemand anders iets doet, ja ik zeg alles tegen

		m'n ouders.. gewoon heel open. En dan zie ik een vriendin van me en die is wel eerlijk naar haar ouders, maar sommige dingen verzwijgt ze en dat kan ik niet. Dan denk ik..dan ben ik toch blij dat ik toch eerlijk ben. Dan zie ik die onhandigheid van dat ik iets vraag en zij dan zegt sst dat weet m'n moeder niet en dan denk ik oh dan ben ik te open ofzo. En dat is soms ook wel moeilijk in bepaalde gezelschappen, want dan praat ik teveel of ben ik te open en dan eh..af en toe is dat niet fijn.
En daar reflecteer je dan op?		Ja eigenlijk op alles wel..als ik muziek hoor, bepaalde liedjes die me aanspreken..dan kijk ik naar mezelf..de ander. Ja.
Ok, even terug naar die verslagen.. je hebt dus een vorm van verslagen waarin je reflecteert en ehm..je hebt de coachgesprekken met je SB'er.. merk jij verschil in vorm waarin jij je bewuster bent van jezelf? Wanneer je meer inzichten krijgt?		Wel tijdens de coachgesprekken, want dan zit er iemand voor je en dan zeg je iets of je hebt iets opgeschreven en dan kijkt ze en heeft ze heeft gelezen en dan is het van 'he, maar je zegt dat daar, wat bedoel je daarmee?'. En dan ga je weer nadenken en in het moment schrijf je het op en denk je erbij na, maar echt voelt? Dat diepere? Daar denk ik dan niet bij na. Terwijl als zij het navraagt, dan ga je er juist nog dieper op in, dus dat is eigenlijk nog handiger. Ook als je een fijn persoon tegenover je hebt zitten dan maakt dat niet uit.
Hmhm ok..zou jij van jezelf zeggen dat je kan reflecteren?		Ik weet niet of ik het goed doe, goed in de zin..
Is er een goed en fout?		Ja zie je!! Voor een ander goed weet ik het niet, maar voor mij... is het fijn. Ja goed. Ik doe het eigenlijk best veel..ik denk veel na. Is soms wel een slecht punt, want soms denk ik teveel na. Ja op papier weet ik het niet. Ik schrijf gewoon op wat ik denk en voor mij is dat fijn. Dus..ja.
Dus kan je reflecteren volgens jezelf?		Ja. Ik vind dat zo stom om te zeggen.
Waarom?		Ik weet niet hoe dat komt..eigenlijk. Jawel voor mijn gevoel kan ik het.
Ok, duidelijk. Heb je ook al echt effect gezien van reflecteren?		Ja van reflecteren zelf weet ik niet, maar wel door de opleiding heen. Met bepaalde onderwerpen en bepaalde vakken ben ik echt gaan kijken naar de wereld en hoe mensen reageren. Soms ook wel best eng, omdat je ineens ziet dat iemand het helemaal niet zo bedoelt zoals jij hoort, maar..wat was de vraag ook alweer? Ik zit alweer te lullen.

Of je al effect hebt gezien?		Ja, ik merk wel dat ik eh ja. Bij de wintertijd wordt het wat moeilijker en in de zomertijd is het in een keer van oh dat besef ik me. Ja je wordt er wel sterker van denk ik toch.
Ok, en om te reflecteren..zijn er hulpmiddelen die je opleiding aanbiedt?		Eh...nee eigenlijk verslagen enzo. Ik denk wel dat het in het eerste jaar meer was dan in het tweede jaar. Ik vond echt dat je..in het begin moest je bijvoorbeeld een 'hemels menu' maken, van hoe je in elkaar zat en eh..ja zo'n dingen vond ik interessanter. Want nu merk je hoe je in een groep bent. Dat is wel wat ik dit jaar meer leer, hoe een groep functioneert en wat voor rol ik daarin speel, maar vorig jaar was het echt zelf, denk ik. Ik denk dat dat veranderd is. Dat het nu minder op jezelf is gericht, de opdrachten zijn nu meer gericht op hoe je je in een groep gedraagt.
Ok dus je hebt het idee dat de opleiding het richten op het beeld van jezelf aan het verschuiven zijn naar hoe je in een groep bent.		Mmm.. ik weet niet of ze dat bewust doen, maar zo voel ik het wel. Ok, je kijkt automatisch naar jezelf, maar toch minder reflecteren nu.
Ok, ja je zit nu opzich wel pas in de tweede periode natuurlijk.		Ja, maar toch.
En qua methodes? Wat bieden ze aan? Bieden ze uberhaupt wel iets aan?		Ja je kreeg van die blaadjes waar punten op stonden die je kon invullen van hoe gaat de samenwerking.. methodes... nee, niet echt. Niet dat ik denk van dat gebruik ik bij reflecteren. Ja we kregen zo'n boek. En ik moet zeggen van om nou heel dat boek door te nemen van welke methodes kan ik kiezen, ja dat doe ik niet. Dat weet ik al van mezelf, omdat we daar misschien te weinig naar keken vorig jaar. Ik had ook een SB'er en die ging met pensioen en toen was er een nieuwe en toen kwam er weer een nieuwe groep.. dus dat was ook weer eh..bij de tweede SB'er waren de dingen wel beter. Toen waren de dingen op orde gezet. Maar methodes van reflecteren..die hebben we eigenlijk te weinig.
Ja je gaf net zelf aan van als ik reflecteer dan schrijf ik liever op hoe ik me voel of hoe ik denk dan dat ik er methodes bij gebruik.		Hmh
Ja..ehm ik heb een lijstje van methodes die de opleiding denkt aan te bieden..dus		Ehm..ja de roos van Leary ken ik wel. En... o ja die leerstijlen ken ik ook.. even kijken, is dat niet die ene, hoe heet die ene nou? Met je allergie je..

aan jou de vraag welke je herkent.		
De kernkwaliteiten?		Ja.
Nee dat is die niet.		Nee die staat er ook niet bij.. ehm de POP en PAP ken ik wel. Ok die ken ik wel, maar niet dat je je er echt van bewust bent dat dat een methode is!
Ja, nou ja methode..hulpmiddelen..		Ja..ja nee dan weet ik wel. Ja de STARR methode komt me ook bekend voor maar.. ja maar dat krijg je als je zeg maar dat blaadje krijgt, dan staan zulke dingen erop zeg maar. Dus dat blaadje is eigenlijk wel een fijn hulpmiddel, want daar staat alles in. De rest moet je gewoon..schrijven wat je dacht. Ja dat is het eigenlijk. Roos van Leary, leerstijlen, POP en PAP.. kan zijn dat we die andere gehad hebben, maar dat ik die vergeten ben.
Ja kan hoor! Ok, dus je herkent er wel een aantal..ehm, gebruik je ze ook in je reflectieverslag?		POP en PAP ja die zet ik er altijd bij..
Uit jezelf of wordt dat gevraagd?		Dat wordt gevraagd.. eigenlijk. Dat wordt altijd gevraagd. Ja ehm de leerstijlen.. ik weet al wat ik ben en of ik daar echt verder wat mee wil doen, ik weet het niet. Dat weet ik pas als ik opschrijf van ik ben een doener dus eh.. Maar eh.. de rest, nee eigenlijk eh..nee.
Ok, dus je hebt het in je achterhoofd, maar het is niet dat je het concreet beschrijft in je reflectieverslag.		Nee, dat is het precies.
Ok, nou dan weet ik daar voldoende over..ehm zijn er voor jou momenten geweest dat je beter bent gaan reflecteren dan andere momenten?		Ehm.. ja het was altijd heel wazig. Dan ging ik achter de computer zitten, typte wat en dan was ik zo klaar.. beter gaan reflecteren..ja als ik er zin in had. Als ik me gewoon goed voelde en verder eh nee.. Nee het is eigenlijk een beetje hetzelfde gebleven. Op de middelbare school vond ik ook die dingen leuk om te doen, waar je echt een beetje met jezelf bezig was, je eigen kwaliteiten ontwikkelen..
Op de middelbare school al?		Hmhm
Zo, ok!		Ja gewoon, dat je..

Nee dat vind ik knap, er zijn maar weinig mensen die daar dan al mee bezig zijn!		Nee, ik was wel altijd met mezelf bezig. Toch wel..ja.
Ok, ehm..wat is voor jou momenteel het nut van reflecteren?		Ja nou eh.. voor de opdrachten doe ik het meer. Maar die hebben we nu nog gehad, we komen er niet aan, zo druk is het nou. Ehm.. ik reflecteer wel zo dat ik kijk van..altijd als ik thuis ben en ik heb vakantie en m'n ouders zijn niet thuis en ik ben bij vriendinnen en ik zit in Limburg daar, dan denk ik ja hoe ga ik het nou aanpakken? Dat is wel dat ik dán echt goed reflecteer, dat ik kijk van wat heb ik fout gedaan of wat moet ik de volgende keer goed doen. Dat als ik even helemaal niet met school bezig ben, dat ik juist dan echt goed reflecteer over school. Over hoe ik me gedraag of over hoe de opdrachten gaan..maar ook kijk naar hoe je ten opzichte van anderen bent, maar ook niet teveel. Dus dat je jezelf leert ontdekken. En als je weet hoe je zelf in elkaar zit, dat je daarmee aan de slag kan gaan, want jij bent het instrument, jij moet het doen. Het is jouw leven, niemand anders zal het voor je gaan leiden. En als je alleen bent moet je vertrouwen op jezelf. Dus je moet echt sterk in je schoenen staan..ook van jezelf leren houden, misschien dat ook wel. Dat je door de reflecties ook kijkt van he dat kan ik. Nou heb ik ook dingen geleerd. Vroeger was ik lui en nou ben ik juist degene die anderen aanspoort. Dat had ik wel altijd in me, maar op school nooit.
Ja, dus dat heb je hier ontwikkeld		Ja ook hoe ik me hier gedraag ten opzichte van school. Ik was op de middelbare school veel stiller en hier blijf ik gewoon bij mezelf, dus dat vind ik wel fijn.
Ja, wel leuk om te zien.		Ja.
Maar ik vind het wel grappig om te horen dat je zegt dat je die reflectieverslagen eigenlijk hebt gemaakt omdat het moet..		Hmhm
..maar je ziet er wel zeker het nut van in, dus je haalt er wel wat uit.		Hmhm..ja. Ja maar ook niet alleen door een reflectieverslag. Ik denk.. jawel misschien ga je door een reflectieverslag meer bij jezelf denken, maar misschien als je het opschrijft, dat dat helpt. Om gewoon even rustig te gaan zitten en ..ja daar wil ik even over nadenken. Rust in je hoofd vooral, dingen op een rijtje zetten.
Hm, dan kom ik wel.. op wat nou voor jou de ideale situatie zou zijn om over je professionaliteit te reflecteren. Want op je		Ik denk ook tijdens een vakantie. Als ik.. ehm vrijwilligerswerk doe ik dan ook, omdat ik dan niet alleen bezig ben met de mensen.. ook als professional maar niet vanuit je studie. Ook weer wel.. hoe leg ik dat uit. Je

opleiding is het de bedoeling dat je je professioneel ontwikkelt, buiten je opleiding doe je dat meer persoonlijk. Misschien ook professioneel, maar met reflecteren kom je ook wel tot persoonlijke ontwikkelingen, ehm..als je dat zou mogen combineren.. wat is nou de ideale situatie voor jou om te kunnen reflecteren? Over je professionaliteit.		bent bezig met de mensen en je gaat nadenken vanuit jezelf van hoe kan ik professioneel en ook vriendelijk en als een 'goed mens' met die mensen omgaan. En dat is vooral belangrijk, ook je eigen waarden en normen, dat je ook als professional maakt. Hoe jij vindt dat iemand behandeld moet worden, daarom zit ik hier. Ik wil dat mensen goed behandeld worden en dat is in ieder geval m'n doel.. dat mensen hun ogen open doen en zien wat er om hun heen is. Ja ook bijvoorbeeld.. van die hele knappe meisjes die eh.. ja.. van binnen helemaal in de knoop zitten omdat ze zichzelf lelijk vinden. En dan.. open eens je ogen! En ja, dat maak ik ook mee in m'n vriendengroep en daar ga ik dan automatisch ook als professional denken. Als ik dan met mensen bezig ben, dan denk ik oh dit had ik op school en dan gebruik ik het. Dus dan ben ik er denk ik ook mee bezig.. ik denk misschien meer dan op school. Maar wel door school ben ik ermee bezig.
Ja, maar ik zit even te denken.. je opleiding zoekt natuurlijk wel een manier om je te kunnen beoordelen.		Hmhm
Maar dat moet natuurlijk zo min mogelijk druk opleggen.. want heel veel studenten zeggen toch van ja en ik MOET een verslag maken en sommige mensen schrijven dan ook dingen op die nergens op slaan. Ik krijg bij jou niet het idee dat dat zo is..		Nee als het dan toch moet, ja waarom zou je dan onzin lullen. Hup schrijf het dan gewoon op en binnen een uurtje ben je klaar. Ik ben in ieder geval altijd snel klaar. Ik weet toch wat ik denk en wat ik voel dus..
Ja en je geeft net aan van nou eigenlijk is mijn ideale situatie om met m'n gedachten los van school te staan en dan te gaan reflecteren, dat vind je het fijnst.		Ja, het is vooral dat het reflecteren moest gebeuren als je alle opdrachten en alle andere dingen moest inleveren. Dus alle opdrachten moest je inleveren, je had een toets en dan moest je ook nog een reflectieverslag inleveren. Dan zit je in de stress en dan denk je oh ja..
Dus het is ook een stukje tijdsdruk?		Ook ja.
Wat kan school jou aanbieden om het misschien voor jou zo makkelijk mogelijk te maken?		Eh ik zou 't dan misschien in het begin van een periode doen. Misschien in de vakantie..tijdens de vakantie: schrijf op of ga ervoor zitten. Ja dat werkt voor mij he, ik weet niet of dat ook voor anderen werkt, maar ik denk het wel..de laatste dag, van ga even zitten en schrijf op wat je denkt en wat je voel..of wat je vond van de vorige periode. Als je even helder bent, want op zo'n stressmoment ben je niet helder. Iedereen zit van oh wat moet ik

		allemaal af hebben en ik moet dit doen en dat doen en ja ga dan ook maar even reflecteren! Ja, misschien juist in de vakantie als je alles achter de rug hebt. Dan kan je veel beter reflecteren over de groepsamenwerking enzo. Ik had opgeschreven in groepen dat het heel goed ging vorig jaar en op een gegeven moment ging het met een meisje helemaal niet goed. en toen had ik opgeschreven dat het hartstikke goed ging! Toen had ik het al gemaakt en eh..dan heb je nog niet de hele periode gehad.
Ja inderdaad, dus als je het begin van de periode zou doen dan is het ook echt terugkijken op de vorige periode.		Hmhm ja begin van de periode ofzo of in de vakantie.
Wat motiveert jou nou om voor jezelf te reflecteren?		Het is niet..het gebeurt gewoon. Ja het gebeurt gewoon. Ik doe het gewoon automatisch dat ik zoveel denk over dingen. En het is zelfs zo dat het jammer is af en toe, want af en toe word je er gek van als je iedere keer teveel nadenkt, dan word ik helemaal gek. Er zijn momenten dat ik het wel uit kan zetten, maar dat is vaak gewoon niet zo. Dus misschien dat ik daarom ook hier zit. Omdat ik het toch al doe..maar gewoon..ik ben niet helemaal blind voor wat er om me heen gebeurt en hoe mensen reageren en hoe mensen doen..dat zie ik. Dan zie ik iemand heel vriendelijk doen ofzo en dan denk ik..zo bedoelt ie het niet. Of eigenlijk mag je die persoon helemaal niet, dan denk ik waarom doet ie het? Ja op zulke momenten..dat vind ik interessant gewoon.
Dus je bent wel heel analytisch.		Zo had ik er nog nooit over nagedacht, maar ja.
Ok, dus wat voor conclusie kunnen we daaruit trekken? Waardoor je gemotiveerd raakt..dat is je interesse..wat nog meer?		Interesse in de medemens en hoe ik kan verbeteren zeg maar. Hoe ik mensen de ogen kan openen. Mensen met verminkingen, in een rolstoel, mensen met een verstandelijke beperking..er was ooit een filmpje en iemand zei iets en iedereen moest lachen. En ik had zo iets van eigenlijk moet je niet lachen en is dat zielig. En hoe kan het dat we ondanks ons gezonde verstand toch nog gaan pesten ofzo. En dan denk ik ja..dat kan toch niet? Ga niet praten over..of je nou donker bent of licht..ik snap dat niet. Dat is zo'n..zoveel ophef over iets. Over die dingen denk ik ook veel na. De verschillen!
Maar dan is het vooral reflecteren op anderen he. Als we het echt hebben over reflecteren op jezelf, wat is je motivatie		Dat ik ervoor zorg dat ik wel altijd mezelf blijf en dat ik niet het verschil maak. Dat ik wel verschil zie, maar in een positieve manier. Dat ik naar mensen kijk hoe ze zijn en ook hele knappe mensen die gemeen en rot zijn, die eh..laat

daar dan in?		ik links liggen. Maar mensen die zo mooi zijn van binnen ook..wat was de vraag ook alweer?
Je motivatie..		Ja hoe ik mezelf kan verbeteren dat ik sterk word, dat ik voor anderen kan strijden wat zij niet hebben en wat ik wel heb. Bijvoorbeeld met zo'n familie..mijn familie is heel belangrijk voor mij en als anderen dat niet hebben, hoe kan ik anderen dan zoiets geven wat ik heb gehad. En vooral mezelf heel sterk maken. Ja gewoon iemand die..ik wil gewoon strijden voor dingen en iemand worden op wie ik trots kan worden.
Ok, nou dat vind ik een mooie afsluiting van het gesprek. Wil je er verder nog iets over kwijt?		Nee hoeft niet..
Iets wat de docenten echt moeten weten?		Ehm.. ik kom er even niet op. Misschien op andere momenten, maar ik weet nou even niet eh..misschien meer vrijheid laten. Meer vrijheid van persoon..ja hoe kan ik dat zeggen..met opdrachten ofzo. Meer duidelijkheid, maar dat slaat eigenlijk niet echt op reflecteren.
Ok, ja met reflecteren zijn ze best gestructureerd met vragen..		Ja misschien de methodes meer uitwerken..
Ja en ik hoorde jou in ieder geval zeggen dat jij de rust nodig hebt, dus niet constant en alles tegelijk..		Ja, misschien meer begeleiding..maar bij reflecteren denk ik meer vrij laten. Dat je school dingen en persoonlijke dingen licht combineert. Jezelf en je werk. Dat je dat meer combineert.
Ik geloof dat ze dat al proberen door de reflectie..		Ja dat is zo..
Maar hoe kan dat dan bevorderd worden? Want als ik je zo hoor dan klinkt het alsof je zegt dat doen ze echt niet.		Nee dat is niet. Ehm ja ze doen dat wel tijdens coachgesprekken ook..ehm..ja nee dat was het dan wel.
Ja? Ok, dan sluiten we het gesprek af.		

Gesprek 15 – (vrouw)

Interviewer		Interviewee
Heb je hiervoor eigenlijk een opleiding gedaan, MBO, HBO?		Nee, gewoon HAVO.
Ok, dus dit is echt je eerste ervaring met reflecteren.		Ja.
En dan wordt het meteen best wel veel gedaan..		Klopt.
Wat vind je daarvan?		Eh..ja op het begin was het echt van bam reflecteren..zoek zelf maar een model uit en begin maar en dat was een beetje onwennig enzo. Je snapte het nut op het begin nog niet echt ervan.
Ja..		Maar als ik er nu op terugkijk is het eigenlijk wel goed dat ze het doen. Omdat je het zoveel nodig hebt vaak. En het eerste jaar is het toch veel proberen en nu begin je het zelf te doen.
Ok. Waar ligt dat aan?		Dat het nu makkelijker gaat? Ja... ja... dat het het eerste jaar meer proef was en het werd ook nagekeken en er werd gezegd van zo kan je het doen, zo kan het beter, waardoor je het zelf ook makkelijker kon veranderen en je het daardoor ook meer eigen hebt gemaakt denk ik.

Als je de term reflecteren hoort, wat denk je dan dat het inhoudt?		De term reflecteren.. ja.. terugkijken op je eigen handelen. Ja. Zo simpel gezegd eigenlijk.
Ok..ehm, wat is volgens jou dan het verschil met evalueren?		Ja... ehm... ja dat is een goeie vraag. Ja dat zou ik eigenlijk niet zo makkelijk kunnen beantwoorden, maar..
Ja, want in beide gevallen kijken je terug op de situatie..maar wat doe je er verder mee?		Ja..
Doe je er uberhaupt wel iets verder mee?		Ja, ja jawel bijvoorbeeld bij reflecteren kijk je naar wat heb ik gedaan..hoe is het gelopen, hoe kijk ik erop terug, wat kan de volgende keer beter en dat je dat in de praktijk ook verder gaat gebruiken. Ja..dat je meer een eigen beeld krijgt van hoe handel ik.
Ja, ok.		Ja, nu je dat zo zegt wat het verschil is met evalueren..kijk je ook naar wat je gedaan hebt. Hm..ja
Ik denk opzich dat je er wel een goed beeld van hebt, want ehm.. inderdaad wat je net zei, vooral dat meenemen naar de volgende keer. Ja, de reden dat ik het vraag is omdat jullie het allebei aangeboden krijgen; evaluatieformulieren en reflectieverslagen die je moet maken, maar om goed te kunnen reflecteren is het belangrijk om te weten wat reflecteren nou precies is.		Ja.

En je legt het wel goed uit. Reflecteren is meer kijken naar je ontwikkeling, wat neem je mee naar de volgende keer en evalueren blijft wat algemener. Dus dan kijk je echt puur en alleen terug op een situatie.		Ja, inderdaad.
Ehm, ik heb een docent van jullie gevraagd wat volgens de docenten nou het doel is van reflecteren, want ze geven al die reflectieopdrachten wel, maar wat willen ze ermee bereiken? Zij zei het is vooral voor professionele ontwikkeling, maar ze willen ook dat jullie je zelfbewuster worden. En dat staat misschien nog wel op 1.		Ja
Dus was ik wel heel erg benieuwd naar wat nou echt je ervaring is met reflecteren op de opleiding.		En wat bedoel je daarmee? Waarover ik reflecteer, of..
Nou niet per se, meer wat vind je ervan ehm..ja heeft het al effect gehad bij jezelf, merk je dat je je bewuster wordt of heb je juist zoiets van nee het schiet echt niet op.		Jawel, naar mijn idee helpt het wel. Vooral als ik terugkijk naar m'n stage, dan heeft reflecteren wel heel erg geholpen. Ik werkte dan met kinderen op stage en dan dacht ik wow..dat had ik eigenlijk anders moeten aanpakken. Doordat je dan terug ging kijken besepte je je van oh ik had anders moeten communiceren anders was het niet misgelopen. Dan krijg je wel een beeld van hoe je het anders kan doen, dus in de praktijk heeft het wel heel erg geholpen. Maar als ik kijk naar..hoe ik reflecteer op als ik leer ofzo dan vind ik dat wel een beetje zinloos. Dat weet ik wel, ja dat heeft niet zoveel meerwaarde.

Hmhm, is dat het enige waarover je reflecteert op je opleiding?		Ehm.. vooral stage, groepswerken, hoe je leert. Ja deze periode hebben we eigenlijk nog niet hoeven reflecteren, dus we moeten een beetje kijken..ja we krijgen workshops om op te reflecteren. Ja dus dat is wel heel anders dan wat we vorig jaar hadden.
Wat deden jullie vorig jaar?		Ja sowieso had je vorig jaar echt een bepaald format. Dat bepaalde dingen in het reflectieverslag moesten staan en nu doe je het over die workshop, maar mag je zelf invullen waar je het over wilt hebben dus dat is wel heel anders. Ja.
Hmhm, wat vind je dan fijner?		Ehm, ik vind het fijner als ik het zelf mag invullen. Want als ze precies zeggen van wat ik erin moet vertellen, als je daar niks over te vertellen hebt, dan vind ik het meer nutteloos. Dus nu kan ik wel iets pakken wat ik echt wil leren, dus daar heb ik dan echt wat aan.
Ja..en zijn er dan ook iets van hulpmiddelen die je gebruikt tijdens het reflecteren?		Ja ik heb wel zo'n boek..en daaruit gebruik ik altijd een bepaald model. Die gebruik ik altijd, maar hoe die heet weet ik zo niet.
Hoe werkt die?		Een beetje zo van..dat je een 1 en een 2 en een 3 hebt. En 1 is dan meer dat je vaststelt wat er aan de hand was en hoe de persoon ermee omging, 2 hoe heb je gehandeld en 3 meer hoe gaat het de volgende keer. Dat is t..
Ok, en is dat de enige die je gebruikt?		Ja die heb ik eigenlijk, ik heb eigenlijk nooit iets anders gebruikt, altijd hetzelfde. Omdat dat nou ook eh.. ja daar zit je zo aan vast dat het een

		makkelijke manier is om te doen. Je hebt niemand nodig, je doet het gewoon zelf.
Ja, dat is wel fijn.		Ja
Ehm, ik heb een lijstje meegeekregen van de opleiding met de hulpmiddelen die zijn aanbieden. Dus aan jou de vraag welke jij herkent.		Ja die Belbin herken ik en die roos van Leary. Ja en Korthagen ook.
Lijkt een beetje op wat je net omschreef.		Ja ik geloof dat 'm dat ook is eigenlijk (gelach) ja. Ja dat is 'm. STARR methode ja daar praten we vaak over, maar heb ik eigenlijk nog nooit gebruikt
Ok en voor de rest herken je het wel, maar heb je het nog nooit gebruikt?		Ja die Belbin teamrollen heb ik wel zo'n Belbin test voor gedaan, dat je weet hoe een groep werkt. En de roos van Leary heb ik vorig jaar gehad, dat je je klas moest indelen in die roos, waar je dacht dat iedereen stond.
O, dat is wel leuk!		Ja..
Maar echt uit jezelf..		Heb ik ze niet eh..nee. Ja niet bewust in ieder geval. Ja ik heb wel eens over groepswerken gereflecteerd, maar dat was, dan gebruik je dit onbewust wel een beetje, dat je je rol erin vermeld enzo..

Hmhm, dat is wel waar ik naar opzoek ben.		Ok
Dus heb je dat alleen bij Belbin gedaan of bij meerdere?		Ja bij de roos van Leary dan ook. Want daar heb ik ook echt over moeten vertellen waar jij dacht dat je stond en hoe anderen daar naar keken. Ja en die Korthagen is dan eigenlijk het vaste model wat ik een paar keer heb uitgevoerd.
En dat was het?		Ja.. ja die andere ben ik niet echt zelf mee aan de slag gegaan.
Ok, ehm, zou jij van jezelf zeggen dat je kan reflecteren?		Ehm..ja ik weet meestal wel wat er fout is want ik kan zelf ook wel, nadenken over hoe het anders zou moeten..dus op dat gebied denk ik dat ik het wel redelijk kan.
Ok, en ehm..merk jij, want ik weet dat jullie reflectieverslagen hebben..		Ja.
Ja eh op welke manier reflecteer je eigenlijk nog meer op je opleiding?		Ja vooral die verslagen en soms ook wel ehm..gewoon pratend. Gewoon in gespreksvorm. Maar voor de rest misschien, ja weet niet onbewust misschien? Soms ook wel in jezelf, dat je het niet opschrijft, maar dat je toch zelf wel steeds meer gaat reflecteren. Ja dat gaat eigenlijk vanzelf.
Ok, daar wil ik het zo nog wel even hebben. Maar		Ehm..ja. Bijvoorbeeld ehm..dat je ook over anderen reflecteert in de les, want we moeten ook wel eens mondeling, voor de klas, mondeling oefenen.

ehm in gespreksvorm..met wie dan?		Dat je met een cliënt er zit en dat je gaat reflecteren van..dat jij zegt hoe jij vond dat de professional te werk ging en hoe jij het anders zou doen. En dat je ook reflecteert op een ander.
Is dat niet meer feedback?		Ja ook wel eigenlijk..
Ja ik weet niet hoor, ik weet niet hoe diep het gaat.		Ja het is wel meer feedback geven, maar.. ja. Als je jezelf er soms aan gaat koppelen omdat iemand anders op dezelfde manier of juist anders..dat je dan zelf gaat kijken hoe jij het zou doen. Of dat diegene beseft dat ie er echt iets aan heeft en dat je meer het inzicht aan de ander geeft, dan is het wel meer reflecteren.
Ok, merk jij verschil in dat je bewuster wordt van jezelf? Tijdens een reflectieverslag of gesprek?		Ja wel bewuster..
In welke vorm?		Ja, in de verslagen denk ik. Ja... hm lastig. Ja... omdat je het vaker doet, je gaat er meer over nadenken, het wordt meer eigen, je krijgt zicht op dingen dat je weet dat je het zo niet meer moet doen. Dat je dingen beter weet van hoe het anders moet.
Door het op te schrijven?		Ja
Ok, want ehm.. wat is dan het verschil met die gespreksvorm? Want ik zie het zo voor me dat als		Ja, klopt

je zo reflecteert..in gespreksvorm doe je dat meer in je hoofd en kan je nog kiezen wat je uitspreekt.		
En in een reflectieverslag zet je dan ook alles wat je denkt of..?		Nee dat is wel het verschil inderdaad. Op papier schrijf ik het wel veel meer op, je schrijft gewoon alles op en in de klas ben je natuurlijk voorzichtig met wat je zegt, dus dan doe je het wel meer...ja dat is wel een verschil.
Ok, maar je geeft dus wel aan van die reflectieverslagen maken mij bewuster.		Ja
Ja, ok, ehm..zijn er voor jou eigenlijk momenten geweest dat je beter bent gaan reflecteren op e opleiding?		Beter. Ja ik denk op stage vooral. Omdat het toen meer eigen is geworden, je mocht eigen onderwerpen beschrijven, waardoor het niet meer zo verplicht was. Dus ja..dan, ja.. dan is het gewoon makkelijker, dan ga je het ook beter doen en vind je het ook leuker om te doen.
Waar ligt dat aan?		Ja sowieso de praktijk is veel leuker dan heel de tijd op school zitten natuurlijk, dus dat maakt het wel dat je eerder het gaat doen en omdat het niet vastligt wat je op moet schrijven en dat je het zelf allemaal meemaakt. En..
Ja dat is denk ik wel een belangrijke. Dat je het op stage misschien meemaakt en op school, zonder stage dat je moet denken van hm..wat heb ik geleerd?		Ja precies, als ik voor school iets moet doen dan kan ik wel achter de computer zitten en denken wat ik moet opschrijven, maar als ik uit stage kwam was het goed tiktiktik en het was af. Dus ja.. dat is wel een verschil.

Ja, hmhm, ik zie het dan zeg maar voor me dat je op stage een moment is..dat overkomt je, een situatie en daarop ga je reflecteren.		Ja
Heb je die momenten niet op de opleiding?		Ja die heb je ook wel, maar dan ga je het meestal..als je die momenten hebt dan doe je het meestal in jezelf en meestal is het aan het einde van de periode pas dat je echt een verslag moet inleveren. Dus dan zit je meestal niet meer in dat moment, dus dan is het wel terugdenken, dan kom je er niet zo snel meer op. Ja..het is niet zo vanzelfsprekend dat je het op papier zet. Ja..het is moeilijk.
Ok, net gaf je aan dat je buiten de opleiding ook wel automatisch reflecteert.. op wat voor momenten is dat?		Ehm, ja bijvoorbeeld..ik pas op kindjes of eh..als je..groepwerken hebt en je bent goed bezig, dat anderen er niet zo hard aan trekken om er iets aan te doen. Dat je zelf gaat denken van hoe kan ik ervoor zorgen dat er meer gedaan wordt. Ja en ook wel soms met vriendinnen dingen, dat je sneller gaat reflecteren.
Ja? Waarbij dan?		Ja als er een keer iets voorvalt in de vriendinnengroep, meestal is het van ja laat maar, maar als je dan toch al zo met dat reflecteren bezig bent, kan je ook denken van oh dat had ik ook anders kunnen aanpakken. En dat ga ik toch bewuster doen.
Hmhm, wat schiet je daarmee op?		Ja wat schiet je daarmee op..ja dat ik meer van mezelf weet hoe ik handel. En of het goed of fout is en..hoe ik het anders zou kunnen doen of dat het goed is hoe ik het doe.

Maar wat heb je daar nou aan?		Wat heb ik daar nou aan..mmm...
Ja kritische vragen hoor, ik weet het.		Ja zeker kritisch.. ja misschien, eigenlijk heb je er wat aan omdat je zelf weet hoe je erin staat. Dat je meer je eigen visie krijgt. Dat is op dit moment nog wel heel erg, dat ze vragen wat voor maatschappelijk werker wil ik worden en dat ik dan een duidelijker beeld krijg en dat ik steeds meer zoiets heb van welke modellen ga ik gebruiken of op welke manier ga ik met de cliënt om. Dus ja dat vind ik wel eh.. dat je dat merkt. Wat ik wil leren.
Ja, dus dat hoort bij je professionele ontwikkeling.		Ja precies, eigenlijk wel.
Ok en buiten de opleiding?		Buiten de opleiding...hm...
Want dan gaat het neem ik aan niet over professionele ontwikkeling..		Nee klopt. Hm... Ja dat is een moeilijke vraag, even kijken buiten de opleiding.
Je doet het met een reden.		Ja dat weet ik. Ja... ja... toch dat bewuster worden van je handelen. Ook gewoon dat je je meer bewust wordt van wat je thuis doet of hoe jij..ja ik weet niet. Als er een keer een meningsverschil is hoe reageer je dan en met vriendinnen en dan toch weer dat..dat met iemand anders reflecteren. Ja ik kan het niet heel anders uitleggen.
Ok, dus als ik jou nou zou vragen wat voor jou het nut is van reflecteren...dan komt er denk ik wel uit		Ja bewustworden..persoonlijke ontwikkeling.

dat het gewoon bewustwording is, want dat heb ik nu al een aantal keren terug gehoord.		
Persoonlijke ontwikkeling!		Ja, eigenlijk wel ja!
Dus binnen de opleiding is het professionele ontwikkeling, buiten de opleiding persoonlijk ontwikkeling.		Ja, zo kan je het eigenlijk wel zien.
Ok, is er voor jou een manier die jij makkelijker vind om te reflecteren? Misschien binnen of buiten de opleiding..?		Hm ik denk binnen de opleiding..
Ok..		Ja en waarom.. omdat..ja dat persoonlijke is toch echt iets van je eigen en dat professionaliseren gaat zo met de ontwikkeling mee, dat gaat eigenlijk automatisch op de opleiding. En aan je persoonlijke ontwikkeling moet je echt meer zelf trekken, zeg maar.
Maar is het dan ook echt makkelijker om te doen of fijner?		Ja fijner. Als je het zo bekijkt..ja.
Ok, ehm je hebt dus meegekregen van dat stukje motiveren, dat ik daar benieuwd naar ben. Maar ik gaf net al aan van ik zie dat het bij jou meer inzicht krijgen in jezelf is..mis ik dan nog iets?		Ehm.. ja inzicht, bewustwording, persoonlijke, ehm...wat was de vraag ook alweer?

Of er nog wat meer is waardoor je gemotiveerd raakt of dat het toch puur dat inzicht verkrijgen is.		Ehm... ja het..ja sowieso motiveert het reflecteren, zodat je er beter in kan worden en dat je het makkelijker kunt. Ja en dan is het toch vooral die bewustwording en alles, wat me in mijn ogen motiveert.
Ok, ehm.. ja is er iets wat jouw opleiding je nog kan bieden waardoor je dat echt bereikt? Want nu is het zo..de reden waarom ik deze hele opdracht heb gekregen voor dit onderzoek, is dat ze merken dat heel veel studenten vinden dat het moet		Ja.
En ja dan schiet heel het doel van reflecteren voorbij..		Hmhm
Dus is er iets was de opleiding jou zou kunnen bieden om ..		Ja ik denk het eerste jaar minder vastleggen wat je moet reflecteren. Dat je toch meer openheid hebt, dat je..ik denk dat dat het reflecteren ook veel leuker maakt. Dan is het niet zo verplicht, want je moet iets schrijven wat je hebt geleerd deze periode, ja...ja dat is wel belangrijk, maar misschien zou je er uit jezelf ook wel iets over schrijven. Ik denk dat dat het sowieso leuker zou maken.
Want heb jij nu nog wel eens momenten dat je het echt verplicht doet?		Ehm..ja ik heb sowieso deze periode nog niet gereflecteerd. Deze periode..natuurlijk is het altijd verplicht als je het moet inleveren, maar op stage deed ik het ook meer vrijwillig..

Omdat?		Omdat, ja..ik soms toch wel met echt iets zat en het echt nodig had zeg maar. En dan denk je oh daar kan ik dan wel beter mee oefenen dus dan ga ik het voor mezelf opschrijven.
Dus het werkt voor jou wel echt om het stap voor stap uit te pluizen.		Ja, voor mij wel. Ja en deze periode moeten we dan een soort van oplossingsgericht werken, reflectieverslag schrijven moeten we vandaag bijvoorbeeld een doel opschrijven van ja waar wil jij beter in worden..en dat kan zoveel zijn dat je echt zelf moet kiezen wat bij je past en dan gaat het allemaal wat makkelijker. Dus je doet het wel verplicht, maar toch, toch vind ik het dan niet erg om te doen.
Hmhm omdat ze je meer de ruimte bieden om het te maken ook.		Ja.
Ok. Ehm..ik denk dat ik al m'n informatie wel heb! Is er verder iets wat je zelf nog kwijt wil of wil vragen?		Nee eigenlijk niet..
Iets wat de docenten echt moeten weten..		Haha, nee. Nee, zo niet nee.
Ok! Nou heel erg bedankt.		Ja graag gedaan.

